

กระบวนการใกล้เคียง: ปัญหาและบทบาทของศาล
ในการส่งเสริมการระงับข้อพิพาท
ภายใต้กฎหมายไทย

เอกราช มุลตา

กระบวนการไกล่เกลี่ย: ปัญหาและบทบาทของศาล ในการส่งเสริมการระงับข้อพิพาทภายใต้กฎหมายไทย Mediation in Thailand: Challenges and the Role of Courts in Dispute Resolution

เอกราช มุลธา*
Aekarach Multha

บทคัดย่อ

กระบวนการไกล่เกลี่ยเป็นกลไกสำคัญในการระงับข้อพิพาทที่ช่วยลดภาระของศาล ลดต้นทุนของคู่กรณี และเพิ่มประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรม อย่างไรก็ตาม แม้กฎหมายไทย เช่น พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 20 ตรี จะกำหนดให้มีการไกล่เกลี่ยทั้งก่อนและระหว่างการดำเนินคดี แต่กลับพบว่า การบังคับใช้ข้อตกลงที่เกิดจากการไกล่เกลี่ยยังมีข้อจำกัด ทำให้คู่กรณีบางฝ่ายไม่มั่นใจในประสิทธิภาพของกระบวนการดังกล่าว นอกจากนี้ การไกล่เกลี่ยในไทยยังเป็นไปบนพื้นฐานของความสมัครใจ ส่งผลให้หลายกรณีที่มีศักยภาพในการระงับข้อพิพาทด้วยวิธีดังกล่าวไม่สามารถดำเนินการได้เนื่องจากฝ่ายหนึ่งปฏิเสธการเข้าร่วม

เมื่อเปรียบเทียบกับกฎหมายต่างประเทศ พบว่า หลายประเทศมีแนวทางในการส่งเสริมและเพิ่มประสิทธิภาพของการไกล่เกลี่ย เช่น สิงคโปร์ที่มีระบบรับรองข้อตกลงไกล่เกลี่ยให้มีผลบังคับใช้ได้โดยตรงผ่านศาล สหราชอาณาจักรที่มีการกำหนดให้บางกรณีต้องเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยโดยภาคบังคับ และออสเตรเลียที่ใช้มาตรการส่งเสริมการไกล่เกลี่ยก่อนการดำเนินคดีในบางประเภทของคดีแพ่ง บทความนี้เสนอให้มีการพัฒนาแนวทางการไกล่เกลี่ยของไทยในสามประเด็นสำคัญ ได้แก่ การปรับปรุงกฎหมายให้ข้อตกลงไกล่เกลี่ยมีผลบังคับใช้โดยอัตโนมัติ การกำหนดมาตรการจูงใจให้คู่กรณีเลือกใช้

*นักวิชาการอิสระ; งานบริหารบุคคลและนิติการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร; น.บ. มหาวิทยาลัยรามคำแหง; น.ม. มหาวิทยาลัยรามคำแหง. E-mail: aek.mtm@gmail.com

Independent scholar; The Personnel Administration and Legal Affairs Division, Sakon Nakhon Rajabhat University; LL.B. Ramkhamhaeng University; LL.M. Ramkhamhaeng University.

วันที่รับบทความ (received) 20 กุมภาพันธ์ 2568, วันที่แก้ไขบทความ (revised) 12 เมษายน 2568, วันที่ตอบรับบทความ (accepted) 19 พฤษภาคม 2568.

การใกล้เคียงมากขึ้น และการกำหนดกรอบเวลาที่ชัดเจนสำหรับการดำเนินกระบวนการใกล้เคียงในศาล การพัฒนาในลักษณะนี้จะช่วยให้ระบบใกล้เคียงมีความน่าเชื่อถือมากขึ้น ลดภาระของศาล และเพิ่มประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรมไทยให้เท่าทันมาตรฐานสากล

คำสำคัญ: การใกล้เคียง, บทบาทของศาล, การระงับข้อพิพาท

Abstract

Mediation is an essential dispute resolution mechanism that alleviates court burdens, reduces litigation costs and enhances the efficiency of the justice system. However, despite Thai laws such as the Mediation Act B.E. 2562 and Section 20 ter of the Civil Procedure Code providing for mediation both before and during litigation, the enforceability of mediated agreements remains limited. This legal uncertainty discourages disputing parties from engaging in mediation, leading to continued reliance on litigation. Additionally, mediation in Thailand is predominantly voluntary, which prevents many cases with strong potential for settlement from being resolved through mediation due to a lack of mutual consent.

Comparative legal studies reveal that many jurisdictions have adopted measures to enhance mediation effectiveness. Singapore allows direct court recognition of mediated agreements, ensuring their enforceability. The United Kingdom mandates mediation in certain cases and provides legal mechanisms to uphold mediated settlements. Meanwhile, Australia has integrated compulsory mediation in specific civil disputes and promotes mediation as a primary dispute resolution method. This article proposes three key reforms to improve Thailand's mediation framework: (1) strengthening the legal enforceability of mediated agreements, (2) implementing incentives such as court fee reductions or tax benefits to encourage mediation, and (3) establishing clear timeframes for court-annexed mediation to prevent procedural delays. By adopting these measures, Thailand can build a more reliable mediation system, reduce judicial caseloads, and align its dispute resolution practices with international standards.

Keywords: mediation, role of courts, dispute resolution

1. บทนำ

ปัจจุบันคดีที่เข้าสู่กระบวนการพิจารณาของศาลมีปริมาณมากเกินไปจนขีดความสามารถของระบบศาลส่งผลให้กระบวนการยุติธรรมล่าช้า บางคดีใช้เวลาหลายปีกว่าจะมีคำพิพากษาถึงที่สุด จากสถิติของสำนักงานศาลยุติธรรมในปี 2565 พบว่า มีคดีเข้าสู่การพิจารณาของศาลชั้นต้นทั่วประเทศทั้งสิ้น 1,178,539 คดี โดยเป็นคดีที่ค้างมาจากปีก่อนจำนวน 276,626 คดี และคดีที่รับใหม่จำนวน 901,913 คดี แม้ว่าจะมีคดีที่พิจารณาเสร็จสิ้นไปแล้ว 983,564 คดี แต่ยังคงมีคดีค้างพิจารณาจำนวน 194,975 คดี¹ โดยการมีคดีค้างพิจารณาจำนวนมาก ไม่เพียงแต่ส่งผลกระทบต่อการทำงานของศาล แต่ยังสร้างภาระทางการเงินให้แก่คู่ความ ทั้งในแง่ค่าทนายความ ค่าใช้จ่ายศาล และโอกาสทางเศรษฐกิจที่อาจสูญเสียไป หากต้องรอการตัดสินเป็นเวลาหลายปี ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญต่อสิทธิของประชาชนในการเข้าถึงความยุติธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ ความล่าช้าดังกล่าวอาจส่งผลกระทบต่อคู่ความ ทำให้เกิดความไม่แน่นอนทางกฎหมาย และความเสียหายทางเศรษฐกิจ สถานการณ์นี้สะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นเร่งด่วนในการหาแนวทางแก้ไขที่ช่วยลดภาระของศาล รวมถึงการพัฒนากลไกการระงับข้อพิพาททางเลือกที่สามารถเสริมสร้างประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรมให้ประชาชนได้รับความยุติธรรมได้อย่างรวดเร็ว และเป็นธรรม²

เมื่อเกิดข้อพิพาทระหว่างบุคคลเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ตามกฎหมายรับรอง ย่อมหมายถึงการมีความขัดแย้งทางกฎหมายที่ต้องได้รับการแก้ไข ข้อพิพาทดังกล่าวสามารถระงับได้ทั้งโดยกระบวนการที่มีผลบังคับทางกฎหมาย เช่น การฟ้องร้องต่อศาล (Litigation) และวิธีการระงับข้อพิพาททางเลือก (Alternative Dispute Resolution) ซึ่งรวมถึงการไกล่เกลี่ย (Mediation) และการอนุญาโตตุลาการ (Arbitration) แม้ว่าการดำเนินคดีในศาลจะได้รับการยอมรับว่า เป็นกลไกที่มีความแน่นอนและมีผลผูกพันทางกฎหมาย แต่กระบวนการดังกล่าวมักมีขั้นตอนที่ซับซ้อน ใช้เวลายาวนาน และก่อให้เกิดค่าใช้จ่ายสูง เช่น ค่าธรรมเนียมศาล และค่าทนายความ ส่งผลให้การระงับข้อพิพาททางเลือก โดยเฉพาะการไกล่เกลี่ยที่เป็นหนึ่งในกลไกการระงับข้อพิพาททางเลือกที่ได้รับความนิยมในหลายประเทศ³ เนื่องจากสามารถช่วยให้ข้อพิพาททางแพ่ง และอาญาบางประเภทระงับลงได้โดยไม่จำเป็นต้องเข้าสู่กระบวนการศาล ซึ่งนอกจากจะช่วยลดภาระของศาล ลดค่าใช้จ่าย ลดระยะเวลาการดำเนินคดีแล้วนั้น ยังทำให้คู่กรณีสามารถแก้ไขข้อพิพาทได้อย่างรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพอีกด้วย ทั้งนี้ พระราชบัญญัติ

¹ศาลยุติธรรม, “รายงานสถิติคดี ประจำปี พ.ศ. 2565,” 1 มกราคม 2566.

²อัญชลี พูลเต็ม, “แนวคิดและหลักการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก่อนฟ้องคดีต่อศาล,” ใน เอกสารเผยแพร่วิชาการ (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 13 ตุลาคม 2564), หน้า 1.

³นรภัทร อิงบุญมีสกุล, “ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางแพ่งในศาลยุติธรรม,” (สารนิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต, 2560), หน้า 1.

การไถ่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ได้กำหนดประเภทของคดีที่สามารถเข้าสู่กระบวนการไถ่เกลี่ยไว้อย่างชัดเจน โดยแบ่งออกเป็น คดีแพ่ง และคดีอาญาบางประเภท สำหรับคดีแพ่งนั้น รวมถึงข้อพิพาทที่มีทุนทรัพย์ไม่เกิน 5,000,000 บาท หรือจำนวนที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกา เช่น ข้อพิพาทเกี่ยวกับที่ดินที่ไม่ใช่กรรมสิทธิ์ ข้อพิพาทเกี่ยวกับมรดก หรือหนี้สินที่สามารถตกลงกันได้ ส่วนคดีอาญานั้นครอบคลุมความผิดที่เป็น ความผิดอันยอมความได้ เช่น หมิ่นประมาท ฉ้อโกง หรือยักยอกทรัพย์ รวมถึงคดีลหุโทษ เช่น การกระทำโดยประมาท การทำร้ายร่างกายเล็กน้อย และการดูหมิ่นซึ่งหน้า ซึ่งการเปิดโอกาสให้คดีลักษณะดังกล่าวสามารถเข้าสู่การไถ่เกลี่ยก่อนการพิจารณาคดี จะช่วยลดภาระของศาล ลดต้นทุนทางกระบวนการยุติธรรม และทำให้คู่กรณีสามารถหาข้อยุติร่วมกันได้อย่างรวดเร็วและเป็นธรรม⁴

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการไถ่เกลี่ยจะเป็นแนวทางสำคัญในการช่วยลดปริมาณคดีในศาลไทย แต่กระบวนการไถ่เกลี่ยภายใต้กฎหมายไทยยังคงเผชิญกับอุปสรรคหลายประการ ทั้งในด้านกฎหมาย ขั้นตอนการดำเนินงาน และการมีส่วนร่วมของคู่กรณี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นเกี่ยวกับผลผูกพันของข้อตกลงไถ่เกลี่ย และกลไกในการรับรองข้อตกลงเหล่านั้นให้มีผลบังคับใช้ได้จริง ไม่ว่าจะเป็นข้อตกลงที่เกิดขึ้นในชั้นก่อนฟ้องหรือระหว่างกระบวนการพิจารณาคดีในศาล ด้วยเหตุนี้ จึงเกิดคำถามสำคัญว่า ศาลไทยควรมีบทบาทเช่นไรในการส่งเสริมและกำกับดูแลกระบวนการไถ่เกลี่ยให้มีประสิทธิภาพ และสามารถใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการระงับข้อพิพาทได้อย่างแท้จริง ไม่จำกัดเฉพาะกระบวนการใดกระบวนการหนึ่งเท่านั้น โดยเฉพาะในกรณีที่ข้อตกลงไถ่เกลี่ยเกิดขึ้นนอกกระบวนการศาล เช่น การไถ่เกลี่ยในชั้นก่อนฟ้อง การไถ่เกลี่ยโดยหน่วยงานรัฐ หรือองค์กรภาคประชาชน ซึ่งยังคงขาดกลไกที่ชัดเจนในการรับรองข้อตกลงเหล่านี้ให้มีผลบังคับใช้โดยไม่ต้องเข้าสู่กระบวนการฟ้องร้องใหม่

บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อจำกัดของศาลไทยในการบังคับใช้ข้อตกลงไถ่เกลี่ยที่เกิดขึ้นนอกกระบวนการศาล โดยเน้นวิเคราะห์ปัญหาทางกฎหมายที่ส่งผลให้ข้อตกลงไถ่เกลี่ยขาดประสิทธิภาพในการบังคับใช้ อาทิ การขาดกลไกที่รองรับข้อตกลงให้มีผลผูกพันทางกฎหมายโดยตรง ข้อจำกัดในอำนาจของศาลในการรับรองข้อตกลง และปัญหาความไม่สอดคล้องของกฎหมายที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งศึกษาแนวทางปฏิบัติจากประเทศที่มีระบบการบังคับใช้ข้อตกลงไถ่เกลี่ยที่มีประสิทธิภาพ ได้แก่ สิงคโปร์ สหราชอาณาจักร และออสเตรเลีย เพื่อนำเสนอแนวทางปรับปรุงกฎหมายไทยให้สามารถรองรับและบังคับใช้ข้อตกลงไถ่เกลี่ยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

⁴วนิดา อินทรอำนวย, กฎหมายว่าด้วยการไถ่เกลี่ยข้อพิพาท [Online], available URL: https://old.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/elaw_parcy/ewt_dl_link.php?nid=2970, 2567 (มกราคม, 1).

2. แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับกระบวนการไกล่เกลี่ย

2.1 ความสำคัญของการไกล่เกลี่ย และประนอมข้อพิพาท

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นกระบวนการระงับข้อพิพาททางเลือก (Alternative Dispute Resolution หรือ ADR) ที่ได้รับความนิยมในระบบกฎหมายปัจจุบัน โดยเฉพาะเมื่อข้อพิพาทที่เกิดขึ้นมีจำนวนเพิ่มขึ้น และมีความซับซ้อนมากขึ้น จนอาจเกินกว่าที่กระบวนการยุติธรรมโดยศาลจะสามารถรองรับได้ กระบวนการไกล่เกลี่ยเปิดโอกาสให้คู่กรณีสามารถเจรจาหาทางออกด้วยความสมัครใจ โดยมีบุคคลที่สามทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ย (Mediator) เข้ามาช่วยอำนวยความสะดวกในการหาข้อตกลงร่วมกัน ซึ่งเป็นวิธีที่ช่วยลดความขัดแย้งระหว่างคู่พิพาท และช่วยให้เกิดแนวทางแก้ไขข้อพิพาทที่คู่กรณียอมรับได้ร่วมกัน⁵ จึงทำให้กระบวนการไกล่เกลี่ยจึงไม่ได้เป็นการพิจารณาตัดสินว่าใครถูกหรือผิด แต่เป็นการอำนวยความสะดวกให้คู่กรณีสามารถหาข้อยุติที่เป็นที่ยอมรับของทั้งสองฝ่าย โดยกระบวนการนี้เหมาะสมสำหรับข้อพิพาทที่คู่กรณีมีความต้องการรักษาความสัมพันธ์ไว้ หรือมีความจำเป็นต้องร่วมมือกันต่อไปในอนาคต เช่น ข้อพิพาททางธุรกิจหรือข้อพิพาทในครอบครัว⁶

ความสำคัญของการไกล่เกลี่ยอยู่ที่การลดระยะเวลาของกระบวนการยุติธรรมที่มักต้องใช้เวลายาวนานกว่าศาลจะมีคำพิพากษาถึงที่สุด ในหลายกรณี คู่กรณีต้องใช้เวลาหลายปีในการดำเนินคดี ซึ่งอาจทำให้เกิดภาระค่าใช้จ่ายที่สูง ทั้งในด้านค่าทนายความ ค่าธรรมเนียมศาล และค่าเสียโอกาสทางเศรษฐกิจ การไกล่เกลี่ยจึงเป็นทางเลือกที่สามารถช่วยลดต้นทุนของกระบวนการพิจารณาคดีได้อย่างมีนัยสำคัญ อีกทั้ง ยังช่วยให้ข้อพิพาทสามารถยุติลงได้อย่างรวดเร็ว ทำให้คู่กรณีสามารถกลับไปดำเนินชีวิตหรือธุรกิจของตนต่อไปโดยไม่มีภาระของคดีความ นอกจากนี้ การไกล่เกลี่ยยังมีบทบาทสำคัญในการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างคู่พิพาท เนื่องจากกระบวนการนี้ไม่ได้อาศัยการตัดสินของบุคคลภายนอก เช่น ผู้พิพากษาหรืออนุญาโตตุลาการ แต่เป็นการเปิดโอกาสให้คู่กรณีได้ร่วมกันตัดสินใจว่าจะหาทางออกอย่างไร ซึ่งทำให้โอกาสที่ข้อพิพาทจะบานปลายลดลง อีกทั้ง การไกล่เกลี่ยยังช่วยลดความขัดแย้งทางอารมณ์ เนื่องจากไม่ได้เป็นกระบวนการที่คู่กรณีต้องต่อสู้กันในศาล แต่เป็นการหาทางประนีประนอมซึ่งกันและกัน⁷

⁵เรื่องเดียวกัน.

⁶สถาบันอนุญาโตตุลาการ, การประนอมข้อพิพาททางธุรกิจ: หมายความว่าอย่างไรกันแน่ และจะช่วยการดำเนินธุรกิจได้อย่างไร [Online], available URL: <https://thac.or.th/th/การประนอมข้อพิพาททางธุรกิจ/>, 2564 (กุมภาพันธ์, 10).

⁷Mark Woodward-Smith, **Mediation – advantages and disadvantages** [Online], available URL: <https://www.systech-int.com/insights/thoughts/mediation-advantages-and-disadvantages>, 2018 (January, 24).

กระบวนการไกล่เกลี่ยตามมาตรฐานสากลสามารถแบ่งออกเป็นหลายขั้นตอนเริ่มจากการที่คู่กรณียื่นคำขอไกล่เกลี่ย และตกลงแต่งตั้งผู้ไกล่เกลี่ย จากนั้นจะมีการประชุมเบื้องต้นเพื่อชี้แจงกระบวนการและขอบเขตของการไกล่เกลี่ย เมื่อเข้าสู่กระบวนการเจรจา ผู้ไกล่เกลี่ยจะช่วยอำนวยความสะดวกให้เกิดการพูดคุยและตกลงกัน และสุดท้ายหากสามารถบรรลุข้อตกลงได้ จะต้องมีการทำข้อตกลงเป็นลายลักษณ์อักษร อย่างไรก็ตาม ข้อตกลงที่เกิดจากการไกล่เกลี่ยในประเทศไทยยังไม่มีผลผูกพันทางกฎหมายโดยอัตโนมัติ เว้นแต่จะได้รับการรับรองโดยศาล ตามมาตรา 33 ของพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ซึ่งอาจเป็นอุปสรรคต่อการนำมาใช้เป็นแนวทางหลักในการระงับข้อพิพาทอย่างมีประสิทธิภาพ⁸

ส่งผลให้ถึงแม้ว่าการไกล่เกลี่ยจะเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการระงับข้อพิพาท แต่ก็ยังมีข้อจำกัดหลายประการ หนึ่งในปัญหาหลักของการไกล่เกลี่ยในหลายประเทศ รวมถึงประเทศไทย คือ ข้อตกลงที่เกิดจากการไกล่เกลี่ยไม่มีผลผูกพันทางกฎหมายโดยอัตโนมัติ คู่กรณีอาจเปลี่ยนใจหรือปฏิเสธที่จะปฏิบัติตามข้อตกลงที่ตกลงกันไว้ ซึ่งทำให้ต้องเข้าสู่กระบวนการพิจารณาตัดสินของศาลเพื่อขอให้ศาลรับรองข้อตกลงดังกล่าว อีกทั้ง การไกล่เกลี่ยยังขึ้นอยู่กับความสมัครใจของคู่กรณี หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ต้องการเข้าร่วมกระบวนการ การไกล่เกลี่ยก็ไม่สามารถดำเนินการต่อไปได้

ผู้เขียนจึงเห็นว่า แม้ว่าการไกล่เกลี่ยจะเป็นกลไกที่ช่วยลดภาระของระบบศาล ลดค่าใช้จ่าย และรักษาความสัมพันธ์ของคู่กรณีได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ปัจจัยสำคัญที่ต้องได้รับการแก้ไขเพื่อให้กระบวนการนี้มีประสิทธิภาพมากขึ้น คือ การสร้างกลไกทางกฎหมายที่ทำให้ข้อตกลงที่ได้จากการไกล่เกลี่ยมีผลผูกพันทางกฎหมายโดยอัตโนมัติ เพื่อลดปัญหาการบิดพลิ้วหรือการปฏิเสธข้อตกลงภายหลัง นอกจากนี้ ควรมีมาตรการกระตุ้นให้คู่กรณีเลือกใช้กระบวนการไกล่เกลี่ย โดยอาจให้สิทธิประโยชน์ทางภาษี หรือมาตรการทางกฎหมายอื่น ๆ ที่ส่งเสริมการใช้ไกล่เกลี่ยมากขึ้น รวมถึง พัฒนาระบบฝึกอบรมผู้ไกล่เกลี่ยให้ได้มาตรฐานสากล เพื่อเพิ่มความเชื่อมั่นให้แก่คู่กรณี ซึ่งจะช่วยให้การไกล่เกลี่ยกลายเป็นกระบวนการระงับข้อพิพาทที่มีความน่าเชื่อถือ และได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลายในระบบกฎหมายไทย

2.2 ประเภทของการระงับข้อพิพาททางเลือก

กระบวนการระงับข้อพิพาทสามารถจำแนกออกเป็นหลายรูปแบบ โดยทั่วไปสามารถแบ่งได้เป็น 3 ประเภทหลัก ได้แก่ การเจรจาต่อรอง การไกล่เกลี่ย และการอนุญาโตตุลาการ ซึ่งแต่ละประเภทมีลักษณะและข้อจำกัด โดยมีรายละเอียด ดังนี้⁹

⁸สถาบันอนุญาโตตุลาการ, รวมข้อมูลการไกล่เกลี่ย ไกล่เกลี่ยก่อนฟ้อง, หลังฟ้อง และขั้นตอนการไกล่เกลี่ย [Online], available URL: <https://thac.or.th/th/know-the-mediation-process/>, 2564 (ตุลาคม, 18).

⁹สุทธิธรรม รัตนแสนยานุภาพ, “การไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาทโดยพุทธสันติวิธี,” วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร 12, 3 (พฤษภาคม-มิถุนายน 2567): 1191.

2.2.1 การเจรจาต่อรอง (Negotiation) โดยการเจรจาต่อรองเป็นกระบวนการที่คู่กรณีติดต่อและพูดคุยโดยตรงกันเองเพื่อหาข้อยุติที่เป็นที่พอใจของทั้งสองฝ่าย กระบวนการนี้ไม่มีบุคคลที่สามเข้ามาเกี่ยวข้อง และมักใช้ในกรณีที่ข้อพิพาทไม่ซับซ้อนหรือคู่กรณีมีความสัมพันธ์ที่ดีพอสมควรในการหาทางออกร่วมกัน ซึ่งเป็นวิธีการที่ง่ายและรวดเร็วที่สุด อย่างไรก็ตาม ข้อตกลงที่ได้จากการเจรจาโดยตรงไม่มีผลผูกพันทางกฎหมายโดยอัตโนมัติ หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ปฏิบัติตาม อีกฝ่ายต้องดำเนินการฟ้องร้องต่อศาลเพื่อบังคับใช้ข้อตกลงดังกล่าว

2.2.2 การไกล่เกลี่ยหรือการประนอมข้อพิพาท (Mediation หรือ Conciliation) เป็นกระบวนการที่มีบุคคลที่สามซึ่งเรียกว่า “ผู้ไกล่เกลี่ย” หรือ “ผู้ประนอมข้อพิพาท” ทำหน้าที่ช่วยอำนวยความสะดวกในการเจรจาเพื่อให้คู่พิพาทสามารถตกลงกันได้เอง โดยที่ผู้ไกล่เกลี่ยไม่มีอำนาจบังคับให้ทั้งสองฝ่ายต้องยอมรับข้อตกลงที่เกิดขึ้น อย่างไรก็ตาม ในบางระบบกฎหมายอาจมีการแยกแนวคิดระหว่างการไกล่เกลี่ยกับการประนอมข้อพิพาท ตามบทบาทของผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย กล่าวคือ ผู้ไกล่เกลี่ย (Mediator) จะมีหน้าที่เป็นเพียงตัวกลางในการช่วยให้เกิดการเจรจา ในขณะที่ผู้ประนอมข้อพิพาท (Conciliator) อาจมีบทบาทเสนอแนะแนวทางการประนีประนอมให้คู่กรณีพิจารณา แต่ในประเทศไทยคำว่า “ไกล่เกลี่ย” และ “ประนอมข้อพิพาท” ย่อมถูกใช้แทนกันได้โดยไม่แยกความแตกต่างอย่างชัดเจน¹⁰ อย่างไรก็ตาม ข้อตกลงไกล่เกลี่ยที่ได้จากกระบวนการนี้อาจมีผลผูกพันทางกฎหมาย หากมีการรับรองโดยศาลหรือดำเนินการตามกฎหมายที่กำหนดไว้ เช่น ในบางประเทศ เช่น สิงคโปร์ ข้อตกลงไกล่เกลี่ยสามารถมีผลบังคับใช้ได้หากมีการลงทะเบียนต่อศาล¹¹ ในขณะที่ประเทศไทย ข้อตกลงไกล่เกลี่ยยังไม่มีสถานะเป็นคำพิพากษาของศาลโดยอัตโนมัติ

2.2.3 การอนุญาโตตุลาการ (Arbitration) ตามนิยามของพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 หมายถึง “บุคคลที่คู่กรณีพร้อมใจกันตั้งขึ้นเพื่อให้ชำระตัดสินในข้อพิพาท” ซึ่งเป็นกระบวนการรับข้อพิพาททางเลือกที่คู่กรณีตกลงให้บุคคลที่สาม ซึ่งเป็นผู้ไม่มีส่วนได้เสียในข้อพิพาท ทำหน้าที่พิจารณาและชี้ขาดข้อพิพาทแทนศาล โดยบุคคลดังกล่าวอาจเป็นผู้เดียวหรือคณะบุคคล และได้รับการแต่งตั้งตามข้อตกลงของคู่กรณีหรือกระบวนการที่กฎหมายกำหนด ซึ่งคำชี้ขาดของอนุญาโตตุลาการโดยทั่วไปถือเป็นที่สุด หมายความว่า มีผลยุติข้อพิพาททั้งในแง่ของข้อเท็จจริง และข้อกฎหมาย โดยคู่กรณีต้องปฏิบัติตามคำชี้ขาดดังกล่าว อย่างไรก็ตาม หากฝ่ายที่แพ้คดีไม่ปฏิบัติตามคำชี้ขาด อีกฝ่ายหนึ่งสามารถ

¹⁰ณพชาติ ธรรมศักดิ์, “บทบาทของศาล และปัญหาในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคดีความที่ขึ้นสู่ศาล,” (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2550), หน้า 33.

¹¹Government of Singapore, **Register a settlement agreement** [Online], available URL: <https://www.judiciary.gov.sg/civil/register-settlement-agreement>, 2017 (March, 22).

ขอให้ศาลหรือองค์กรของรัฐดำเนินการบังคับใช้คำชี้ขาดนั้นได้ตามกระบวนการทางกฎหมาย¹² ส่งผลให้การอนุญาโตตุลาการเป็นกระบวนการระงับข้อพิพาทที่มีผลผูกพันทางกฎหมาย ซึ่งแตกต่างจากการไกล่เกลี่ย เพราะอนุญาโตตุลาการสามารถออกคำชี้ขาดที่มีผลบังคับใช้ทางกฎหมาย เช่นเดียวกับคำพิพากษาของศาล¹³ คู่กรณีไม่สามารถปฏิเสธการปฏิบัติตามคำชี้ขาดได้ เว้นแต่จะมีเหตุให้เพิกถอนตามกฎหมาย¹⁴ อีกทั้งคำชี้ขาดของอนุญาโตตุลาการสามารถบังคับใช้ได้ในระดับสากลตามอนุสัญญานิวยอร์ก ค.ศ. 1958 ซึ่งทำให้การอนุญาโตตุลาการเป็นกลไกที่มีประสิทธิภาพสูงสุดในการบังคับใช้คำตัดสินเมื่อเทียบกับการไกล่เกลี่ย¹⁵

จากการเปรียบเทียบข้างต้น จะเห็นได้ว่า การอนุญาโตตุลาการมีข้อได้เปรียบเหนือการไกล่เกลี่ยในแง่ของการบังคับใช้ข้อตกลง เนื่องจากคำชี้ขาดของอนุญาโตตุลาการมีผลทางกฎหมายโดยตรง ขณะที่ข้อตกลงไกล่เกลี่ยยังคงต้องได้รับการรับรองโดยศาลหรือดำเนินการตามกฎหมายที่กำหนด อย่างไรก็ตาม การไกล่เกลี่ยยังคงเป็นทางเลือกที่มีประโยชน์ เนื่องจากช่วยให้คู่กรณีสามารถหาข้อยุติได้อย่างรวดเร็วและลดความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นจากการดำเนินคดีเต็มรูปแบบ

นอกจากการจำแนกกระบวนการระงับข้อพิพาทตามลักษณะของบุคคลที่สามแล้ว การไกล่เกลี่ยยังสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภทหลัก ตามอำนาจในการตัดสินใจเข้าร่วมกระบวนการ ได้แก่ การไกล่เกลี่ยภาคสมัครใจ และการไกล่เกลี่ยภาคบังคับ โดยการไกล่เกลี่ยภาคบังคับ (Mandatory Mediation) หมายถึง กระบวนการไกล่เกลี่ยที่กฎหมายกำหนดให้ต้องดำเนินการก่อนที่จะคู่กรณีจะสามารถเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีในศาล หรือเป็นกระบวนการที่ศาลมีคำสั่งให้คู่กรณีต้องเข้าสู่การไกล่เกลี่ย โดยกระบวนการนี้มักใช้ในคดีที่มีแนวโน้มว่าการเจรจาจะช่วยให้เกิดข้อตกลงได้โดยไม่ต้องเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีเต็มรูปแบบ และการไกล่เกลี่ยภาคสมัครใจ (Voluntary Mediation) หมายถึง กระบวนการไกล่เกลี่ยที่คู่กรณีเลือกเข้าร่วมได้โดยไม่มีข้อบังคับทางกฎหมาย ทั้งสองฝ่ายมีเสรีภาพในการตัดสินใจว่าจะเข้าสู่กระบวนการหรือไม่ รวมถึงสามารถเลือกผู้ไกล่เกลี่ยและกำหนดหลักเกณฑ์ในการเจรจาต่อรองได้เอง ซึ่งการไกล่เกลี่ยภาคสมัครใจส่วนใหญ่จะใช้ในคดีที่เกี่ยวข้องกับ

¹²กรุงเทพมหานคร, การระงับข้อพิพาท [Online], available URL: <https://www.bangkokbiznews.com/blogs/columnist/122222>, 2562 (พฤษภาคม, 23).

¹³สุทธิธรรม รัตนแสนยานุภาพ, เรื่องเดิม.

¹⁴สถาบันอนุญาโตตุลาการ, คำชี้ขาดของอนุญาโตตุลาการและความผูกพันต่อคู่พิพาท [Online], available URL: <https://thac.or.th/th/คำชี้ขาดของอนุญาโตตุลา/>, 2564 (กุมภาพันธ์, 25).

¹⁵หอการค้าไทย, ข้อดีของอนุญาโตตุลาการ [Online], available URL: <https://www.thaichamber.org/view/134/ข้อดีของอนุญาโตฯ-en>, 2566 (มีนาคม, 20).

ข้อพิพาทในครอบครัว ข้อขัดแย้งทางธุรกิจ คดีสิ่งแวดล้อม หรือคดีอาญาบางประเภทที่คู่กรณีต้องมีปฏิสัมพันธ์กันต่อไป โดยการไกล่เกลี่ยต้องได้รับความยินยอมจากศาล และผู้เสียหายก่อน¹⁶

ผู้เขียนจึงเห็นว่า การระงับข้อพิพาททางเลือก (ADR) มีบทบาทสำคัญในระบบกฎหมายปัจจุบัน เนื่องจากสามารถลดภาระของศาล ช่วยให้ข้อพิพาทได้รับการแก้ไขอย่างรวดเร็วและลดต้นทุนในการดำเนินคดี แต่แต่ละประเภทของกระบวนการระงับข้อพิพาทมีข้อดีและข้อจำกัดที่แตกต่างกัน การเจรจาต่อรองเป็นวิธีที่รวดเร็วและง่ายที่สุด แต่ไม่มีผลผูกพันทางกฎหมายโดยอัตโนมัติ การไกล่เกลี่ยช่วยให้คู่กรณีสามารถบรรลุข้อตกลงโดยมีผู้ไกล่เกลี่ยเป็นตัวกลาง แต่ข้อตกลงที่ได้ยังต้องผ่านกระบวนการรับรองเพื่อให้มีผลบังคับใช้ ในขณะที่การอนุญาโตตุลาการเป็นกระบวนการที่มีผลผูกพันทางกฎหมาย และสามารถบังคับใช้ได้ในระดับสากล ดังนั้น ควรมีการพัฒนากฎหมายและกลไกที่เอื้อต่อการใช้กระบวนการไกล่เกลี่ยให้มากขึ้น เช่น การให้ข้อตกลงไกล่เกลี่ยมีผลผูกพันทางกฎหมายโดยอัตโนมัติ หรือการกำหนดให้คดีบางประเภทต้องผ่านกระบวนการไกล่เกลี่ยก่อนการพิจารณาตัดสินศาล เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรมและลดภาระของระบบศาลไทย

2.3 ระบบการไกล่เกลี่ยในประเทศไทย และต่างประเทศ

ในประเทศไทย กระบวนการไกล่เกลี่ยยังคงเผชิญกับข้อจำกัดหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของผลผูกพันทางกฎหมายของข้อตกลงไกล่เกลี่ย ซึ่งยังไม่สามารถบังคับใช้ได้โดยอัตโนมัติ เว้นแต่จะได้รับการรับรองจากศาลตามที่กฎหมายกำหนด เช่น ตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 หรือประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 20 ตรี ในขณะที่หลายประเทศมีระบบที่รองรับการบังคับใช้ข้อตกลงไกล่เกลี่ยอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น ประเทศสิงคโปร์ ซึ่งไม่เพียงแต่มีกฎหมาย Singapore Mediation Act 2017 ที่อนุญาตให้คู่กรณีนำข้อตกลงที่เกิดจากกระบวนการไกล่เกลี่ยไปขึ้นทะเบียนต่อศาลเพื่อให้มีผลในทางกฎหมาย ตามมาตรา 12 ของกฎหมายดังกล่าว แต่ยังเป็นหนึ่งในผู้ผลักดันการจัดทำ อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยข้อตกลงเพื่อระงับข้อพิพาทระหว่างประเทศด้วยการไกล่เกลี่ย หรืออนุสัญญาสิงคโปร์ว่าด้วยการไกล่เกลี่ย ค.ศ. 2019 (Singapore Convention on Mediation 2019) ซึ่งเป็นกรอบกฎหมายระหว่างประเทศที่มีวัตถุประสงค์ให้ข้อตกลงที่เกิดจากการไกล่เกลี่ยในข้อพิพาทเชิงพาณิชย์ระหว่างประเทศสามารถบังคับใช้ได้โดยตรงในประเทศภาคีโดยไม่ต้องผ่านกระบวนการพิจารณาตัดสินในศาลปลายทาง ทั้งนี้ อนุสัญญานี้จะไม่ใช้บังคับกับข้อพิพาทในบางประเภท เช่น ข้อพิพาทครอบครัว มรดก และแรงงาน ซึ่งอยู่นอกเหนือขอบเขตของความตกลง

¹⁶ นลินพรรณ ไชยบัวขาว, “การเสริมสร้างบทบาทของผู้ตรวจการแผ่นดินในฐานะผู้ไกล่เกลี่ย เพื่อให้สอดคล้องกับข้อหมัดของสมาชิกใหญ่แห่งสหประชาชาติ,” ใน เอกสารประเมินบุคคล (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดิน, 27 เมษายน 2564), หน้า 10.

ตามมาตรา 1 ของอนุสัญญา¹⁷ ซึ่งประเทศไทยได้ลงนามในอนุสัญญาดังกล่าวเมื่อวันที่ 7 สิงหาคม พ.ศ. 2562 ณ ประเทศสิงคโปร์ แต่ยังมีได้ให้สัตยาบัน ส่งผลให้ข้อตกลงที่เกิดจากการไกล่เกลี่ยระหว่างประเทศยังไม่สามารถบังคับใช้ได้ภายใต้กรอบอนุสัญญาดังกล่าวในระบบกฎหมายไทย¹⁸ โดยศูนย์ไกล่เกลี่ยสิงคโปร์ (Singapore Mediation Centre) ได้รายงานว่า ตั้งแต่ก่อตั้งมา มีการไกล่เกลี่ยมากกว่า 6,400 เรื่อง โดยมากกว่าร้อยละ 67 ของกรณีเหล่านั้นสามารถตกลงกันได้ และมากกว่าร้อยละ 90 ของกรณีที่ตกลงกันได้สามารถยุติภายในหนึ่งวัน¹⁹ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงประสิทธิภาพของการไกล่เกลี่ยในการระงับข้อพิพาทอย่างรวดเร็ว และประหยัดเวลา หรือในสหราชอาณาจักร การไกล่เกลี่ยมีบทบาทสำคัญในการระงับข้อพิพาททางแพ่ง โดยได้รับการสนับสนุนให้เป็นทางเลือกแทนการดำเนินคดีในศาลเพื่อลดต้นทุน และระยะเวลาของกระบวนการยุติธรรม คู่กรณีสามารถเข้าถึงบริการไกล่เกลี่ยผ่านศูนย์ไกล่เกลี่ยที่ได้รับการรับรอง โดยรัฐบาลได้กำหนดแนวทางที่ชัดเจนเกี่ยวกับกระบวนการไกล่เกลี่ยไว้ใน “คู่มือการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางแพ่ง” (A Guide to Civil Mediation) ซึ่งอธิบายถึงขั้นตอนและประโยชน์ของการไกล่เกลี่ย รวมถึงอัตราค่าบริการที่เป็นมาตรฐาน นอกจากนี้ ศาลอาจกำหนดให้มีการไกล่เกลี่ยเป็นเงื่อนไขก่อนการดำเนินคดีต่อไป โดยเฉพาะในกรณีที่พิจารณาแล้วว่าการเจรจามีแนวโน้มที่จะนำไปสู่การตกลงที่เป็นธรรมและสมเหตุสมผลสำหรับทั้งสองฝ่าย²⁰ รวมทั้งในออสเตรเลีย ศาลรัฐบาลกลาง (Federal Court of Australia) ได้ส่งเสริมการใช้กระบวนการไกล่เกลี่ยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพิจารณาคดี โดยมีบริการไกล่เกลี่ยที่จัดขึ้นโดยบุคคลที่ผ่านการรับรอง และสามารถใช้ได้ในทุกคดีแพ่งหลายประเภท รวมถึงคดีทางการค้า คดีทรัพย์สินทางปัญญา และคดีแรงงาน กระบวนการนี้ช่วยลดต้นทุน และเวลาของคู่กรณี อีกทั้ง ยังเปิดโอกาสให้ทั้งสองฝ่ายสามารถหาทางออกที่เป็นธรรมได้โดยไม่ต้องเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีเต็มรูปแบบ โดยศาลสามารถมีคำสั่งให้คู่กรณีเข้าร่วมการไกล่เกลี่ยได้ หากเห็นว่ามีความเป็นไปได้ ที่จะนำไปสู่ข้อตกลงที่ยุติธรรม และมีประสิทธิภาพมากขึ้น²¹

¹⁷UN, **United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation** (New York, 2018) (the “Singapore Convention on Mediation”) [Online], available URL: https://uncitral.un.org/en/texts/mediation/conventions/international_settlement_agreements, 2018 (December, 20).

¹⁸Francis Goh and Amnart Tangkiripimarn, “Looking Around: Should Thailand Promote Mediation Effectiveness and How?,” **Thai Legal Studies** 3, 2 (2023): 169–194.

¹⁹Singapore Mediation Centre, **Singapore Mediation Centre (SMC)** [Online], available URL: <https://mediation.com.sg/>, 2024 (May, 21).

²⁰Ministry of Justice, **A guide to civil mediation** [Online], available URL: <https://www.gov.uk/guidance/a-guide-to-civil-mediation>, 2021 (July, 20).

²¹Federal Court of Australia, **Mediation** [Online], available URL: <https://www.fedcourt.gov.au/services/ADR/mediation>, 2018 (November, 28).

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการไกล่เกลี่ยจะได้รับการยอมรับว่าเป็นแนวทางสำคัญในการระงับข้อพิพาท แต่ในประเทศไทย ข้อตกลงที่เกิดขึ้นจากกระบวนการไกล่เกลี่ยยังคงประสบปัญหาหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการบังคับใช้ตามกฎหมาย ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้การไกล่เกลี่ยยังไม่สามารถเป็นกลไกหลักในการระงับข้อพิพาทได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในปัจจุบันข้อตกลงไกล่เกลี่ยในประเทศไทยไม่มีผลผูกพันทางกฎหมายโดยอัตโนมัติ เว้นแต่จะได้รับการรับรองโดยศาล หรืออยู่ภายใต้บทบัญญัติของกฎหมายที่รองรับ ในกรณีที่ไม่มี การรับรองโดยศาล คู่กรณีที่ไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงอาจไม่จำเป็นต้องรับผิดชอบตามกฎหมาย ส่งผลให้ข้อตกลงดังกล่าวไม่สามารถใช้บังคับได้โดยตรง อีกฝ่ายต้องฟ้องร้องต่อศาล เพื่อบังคับใช้ ทำให้ เพิ่มภาระค่าใช้จ่าย และความล่าช้า ดังนั้น การไกล่เกลี่ยเป็นกระบวนการที่มีประโยชน์หลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นการลดภาระของศาล ลดต้นทุนของคู่กรณี หรือช่วยรักษาความสัมพันธ์ระหว่างคู่กรณี แต่ระบบไกล่เกลี่ยของไทยยังมีข้อจำกัดที่ต้องได้รับการแก้ไข โดยเฉพาะในเรื่องของผลผูกพันทางกฎหมายของข้อตกลงไกล่เกลี่ย หากประเทศไทยสามารถปรับปรุงกลไกทางกฎหมายให้ข้อตกลงไกล่เกลี่ยมีผลบังคับใช้ได้ง่ายขึ้น ระบบไกล่เกลี่ยก็จะสามารถทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนากระบวนการยุติธรรมให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

ผู้เขียนจึงเห็นว่า ประเทศไทยควรปรับปรุงกฎหมายและกลไกที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ระบบไกล่เกลี่ยสามารถใช้เป็นแนวทางหลักในการระงับข้อพิพาทได้อย่างมีประสิทธิภาพ ลดภาระของศาล และสร้างกระบวนการยุติธรรมที่ตอบสนองต่อความต้องการของสังคมในปัจจุบันมากขึ้น

2.4 บทบาทของการไกล่เกลี่ยในสังคมไทยปัจจุบัน

ปัจจุบันสังคมไทยมีโครงสร้างที่ซับซ้อนมากขึ้นอันเป็นผลมาจากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม รวมถึงความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตและการประกอบธุรกิจ อย่างไรก็ตาม ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้นำมาซึ่งความเสี่ยงที่เพิ่มขึ้นของข้อพิพาททางสัญญาและธุรกรรมทางการค้า เนื่องจากอาจมีฝ่ายหนึ่งไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงที่กำหนดไว้ ซึ่งอาจนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างคู่กรณีสำหรับประเทศไทยแม้ว่ากระบวนการพิจารณาดีของศาลจะเป็นกลไกหลักในการระงับข้อพิพาททางกฎหมายแต่การดำเนินคดีในศาลกลับไม่ได้เป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพเสมอไปเนื่องจากกระบวนการศาลอาจก่อให้เกิดความขัดแย้งที่รุนแรงขึ้น หรือทำให้เกิดข้อพิพาทเรื้อรังที่ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างคู่กรณี ด้วยเหตุนี้ แนวทางการไกล่เกลี่ย (Mediation) จึงได้รับการพัฒนาให้เป็นทางเลือกในการระงับข้อพิพาทที่สามารถช่วยลดภาระของศาล ลดต้นทุนในการดำเนินคดี และส่งเสริมให้เกิดข้อตกลงที่ทุกฝ่ายยอมรับได้โดยไม่ต้องพึ่งพาคำพิพากษาของศาลเพียงอย่างเดียว²²

²² อัญชลี พูลเต็ม, “แนวคิดและหลักการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก่อนฟ้องคดีต่อศาล,” ใน เอกสารเผยแพร่วิชาการ (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 13 ตุลาคม 2564), หน้า 3.

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท หมายถึง กระบวนการระงับข้อพิพาทที่คู่กรณีใช้การเจรจาต่อรองเพื่อหาทางออกร่วมกัน โดยมีบุคคลที่สามทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยเพื่อช่วยอำนวยความสะดวกในการเจรจา แต่ไม่มีอำนาจในการตัดสินหรือบังคับให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งปฏิบัติตาม การไกล่เกลี่ยเป็นกระบวนการที่มุ่งเน้นให้คู่กรณีสามารถหาทางยุติความขัดแย้งด้วยความสมัครใจ ลดความขัดแย้ง และช่วยให้เกิดข้อตกลงที่เป็นที่ยอมรับของทั้งสองฝ่าย โดยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสามารถใช้ได้ทั้งในระยะก่อนการฟ้องคดี (Pre-litigation Mediation) และภายหลังจากที่มีการฟ้องร้องต่อศาลแล้ว (Court-annexed Mediation) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้คู่กรณีสามารถหาทางประนีประนอมกันก่อนที่จะเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีอย่างเป็นทางการ ซึ่งช่วยลดภาระของศาล ลดค่าใช้จ่าย และทำให้กระบวนการยุติธรรมมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสามารถแบ่งออก เป็น 2 ประเภทหลัก ได้แก่ การไกล่เกลี่ยก่อนฟ้องคดี และการไกล่เกลี่ยหลังฟ้องคดี ซึ่งมีรายละเอียด²³ ดังนี้

2.4.1 การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก่อนฟ้อง เป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้คู่พิพาทสามารถแก้ไขข้อขัดแย้งกันได้ก่อนที่จะเข้าสู่ศาล โดยอาจดำเนินการไกล่เกลี่ยด้วยตนเอง ผ่านศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน หรือหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง เช่น สถาบันอนุญาโตตุลาการ ทั้งนี้ กระบวนการไกล่เกลี่ยต้องเป็นไปตามหลักความเป็นธรรม ความสมัครใจของคู่กรณี และดำเนินการโดยบุคคลที่ได้รับความไว้วางใจให้เป็นตัวกลาง เมื่อการไกล่เกลี่ยสำเร็จมักมีการจัดทำข้อตกลงประนีประนอมซึ่งอาจมีผลบังคับใช้ทางกฎหมายหากเป็นไปตามหลักกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ โดยข้อจำกัดของการไกล่เกลี่ยก่อนฟ้อง ได้แก่ ข้อตกลงที่ได้จากการไกล่เกลี่ยไม่มีผลผูกพันทางกฎหมายโดยอัตโนมัติ เว้นแต่จะมีการทำเป็นสัญญาประนีประนอมที่สามารถใช้เป็นหลักฐานในการฟ้องร้อง และคู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งสามารถปฏิเสธการปฏิบัติตามข้อตกลงได้ ทำให้ต้องนำข้อพิพาทเข้าสู่ศาลอีกครั้ง อีกทั้ง ไม่มีบทบัญญัติที่กำหนดให้คู่กรณีต้องเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยก่อนฟ้องในทุกกรณี ทำให้โอกาสสำเร็จขึ้นอยู่กับความสมัครใจของคู่กรณี

2.4.2 การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทหลังฟ้อง เป็นกระบวนการไกล่เกลี่ยที่เกิดขึ้นภายหลังจากที่คดีเข้าสู่ศาลแล้ว โดยอาจเกิดจากการเสนอของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือศาลเห็นว่าคดีมีแนวโน้มสามารถเจรจาประนีประนอมกันได้ ในกรณีนี้ ศาลอาจแต่งตั้งผู้ประนีประนอมเพื่อช่วยเหลือคู่กรณีในการหาทางออกที่ยอมรับร่วมกัน หากคู่กรณีสามารถตกลงกันได้ อาจมีการถอนฟ้องหรือทำสัญญาประนีประนอมซึ่งอาจถูกนำมาใช้เป็นพื้นฐานในการพิพากษาคดีตามข้อตกลง โดยถึงแม้ว่าข้อตกลงไกล่เกลี่ยที่เกิดขึ้นระหว่างกระบวนการพิจารณาคดีสามารถได้รับการรับรองจากศาล แต่การบังคับใช้ยังคงต้องผ่านกระบวนการทางกฎหมายเพิ่มเติม ในบางกรณีที่ข้อพิพาทรุนแรง ฝ่ายที่มีอำนาจต่อรองน้อยกว่า

²³สถาบันอนุญาโตตุลาการ, *มาเรียนรู้เกี่ยวกับประโยชน์ของการไกล่เกลี่ยก่อนฟ้อง* [Online], available URL: <https://thac.or.th/th/the-benefits-of-mediation/>, 2566 (พฤษภาคม, 29).

อาจถูกกดดันให้ทำข้อตกลงที่ไม่เป็นธรรม รวมทั้งกระบวนการไกล่เกลี่ยที่ศาลเป็นผู้ดำเนินการอาจมีความล่าช้าหรือไม่มีความยืดหยุ่นเท่ากับการไกล่เกลี่ยก่อนฟ้อง

ผู้เขียนจึงเห็นว่า กระบวนการไกล่เกลี่ยมีบทบาทสำคัญในระบบกฎหมายของไทย เนื่องจากช่วยลดภาระของศาล ลดระยะเวลาการดำเนินคดี และส่งเสริมให้คู่กรณีสามารถหาทางออกของข้อพิพาทโดยสันติ อย่างไรก็ตาม ระบบการไกล่เกลี่ยในประเทศไทยยังคงเผชิญกับข้อจำกัดหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในด้านผลผูกพันทางกฎหมายของข้อตกลงไกล่เกลี่ย ซึ่งยังไม่มีสถานะเป็นคำพิพากษาของศาลโดยอัตโนมัติ เว้นแต่จะได้รับการรับรองจากศาลหรือมีข้อบัญญัติรองรับ จากการเปรียบเทียบกระบวนการไกล่เกลี่ยก่อนฟ้องและหลังฟ้อง พบว่า การไกล่เกลี่ยก่อนฟ้องมีข้อดีในแง่ของความเร็วและความยืดหยุ่น แต่กลับไม่มีผลบังคับทางกฎหมายโดยอัตโนมัติ และยังขึ้นอยู่กับความสมัครใจของคู่กรณี ขณะที่การไกล่เกลี่ยหลังฟ้องอาจมีข้อได้เปรียบในแง่ของการรับรองโดยศาล แต่ก็อาจทำให้เกิดความล่าช้าและมีต้นทุนทางกฎหมายที่สูงขึ้น ดังนั้น การพัฒนาแนวทางให้ข้อตกลงไกล่เกลี่ยสามารถมีผลบังคับใช้ทางกฎหมายได้โดยตรง และการปรับปรุงกลไกให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ถือเป็นแนวทางสำคัญที่ประเทศไทยควรให้ความสำคัญ

3. หลักกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ย และบทบาทของศาล

3.1 หลักกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ยในประเทศไทย

ในประเทศไทย กระบวนการไกล่เกลี่ยได้รับการพัฒนาขึ้น เพื่อเป็นแนวทางสำคัญในการระงับข้อพิพาท โดยมีเป้าหมายเพื่อลดภาระของศาล ลดระยะเวลาในการพิจารณาคดี และเพิ่มโอกาสให้คู่กรณีสามารถหาทางออกที่เป็นธรรมโดยไม่ต้องพึ่งพากระบวนการพิจารณาคดีที่ใช้เวลานาน กฎหมายที่เป็นรากฐานสำคัญของกระบวนการไกล่เกลี่ยในประเทศไทย คือ พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ซึ่งเป็นกฎหมายหลักที่กำหนดแนวทาง และกระบวนการไกล่เกลี่ยสำหรับคดีแพ่ง และคดีอาญาบางประเภท โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้เกิดกลไกการระงับข้อพิพาททางเลือกที่มีประสิทธิภาพ และสามารถช่วยลดปริมาณคดีที่เข้าสู่ศาล²⁴

สาระสำคัญของพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ได้กำหนดประเภทของคดีที่สามารถเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยได้อย่างชัดเจน โดยมาตรา 20 ของพระราชบัญญัตินี้ กำหนดให้คดีแพ่งที่สามารถเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยได้ ต้องเป็นข้อพิพาทเกี่ยวกับที่ดินที่ไม่ใช่ข้อพิพาทเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ ข้อพิพาทเกี่ยวกับทรัพย์สินมรดกระหว่างทายาท ข้อพิพาทที่มีทุนทรัพย์

²⁴วนิดา อินทรอำนวย, กฎหมายว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท [Online], available URL: https://old.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/elaw_parcy/ewt_dl_link.php?nid=2970, 2567 (มกราคม, 1).

ไม่เกิน 5,000,000 บาท หรือข้อพิพาทอื่นที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกา ซึ่งหมายความว่า คดีแพ่งที่มีลักษณะดังกล่าวจะสามารถเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยได้โดยไม่จำเป็นต้องผ่านการดำเนินคดีในศาลทั้งหมด ในส่วนของคดีอาญา มาตรา 35 ของพระราชบัญญัติ²⁵ กำหนดให้สามารถใช้กระบวนการไกล่เกลี่ยได้ ในกรณีที่เป็นความผิดอันยอมความได้ เช่น คดีหมิ่นประมาท คดีฉ้อโกง คดียักยอกทรัพย์ หรือความผิดลหุโทษที่กำหนดในกฎหมาย เช่น ความผิดตามมาตรา 390-397 แห่งประมวลกฎหมายอาญา หรือความผิดลหุโทษอื่นที่ไม่กระทบร้ายแรงต่อส่วนรวมตามที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกา การกำหนดประเภทของคดีที่สามารถเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยได้เป็นการสร้างทางเลือกให้แก่คู่กรณี และช่วยลดความยุ่งยากในกระบวนการพิจารณาคดีของศาล นอกจากนี้ พระราชบัญญัตินี้ยังได้กำหนดแนวทางการดำเนินการไกล่เกลี่ยในแต่ละประเภทของคดีไว้อย่างเป็นระบบ โดยมาตรา 6-12 กำหนดให้มี คณะกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน เพื่อทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยในข้อพิพาทที่อยู่ในขอบเขตที่กฎหมายกำหนด โดยมีหน้าที่ช่วยเหลือคู่กรณีให้สามารถหาข้อยุติที่เป็นธรรม และกระบวนการไกล่เกลี่ยต้องเป็นไปตามหลักความเป็นกลาง ทั้งนี้ คณะกรรมการดังกล่าวประกอบไปด้วยบุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งตามหลักเกณฑ์ที่กำหนด โดยมีหน้าที่ช่วยเหลือคู่กรณีให้สามารถหาข้อยุติโดยสมัครใจ ประเด็นสำคัญอีกประการหนึ่งที่กำหนดไว้ในมาตรา 33 ของพระราชบัญญัตินี้ คือ ข้อตกลงไกล่เกลี่ยที่เกิดขึ้นจะมีผลผูกพันทางกฎหมายเมื่อได้รับการรับรองจากศาล ซึ่งหมายความว่า หากคู่กรณีสามารถบรรลุข้อตกลงกันได้ ศาลสามารถมีคำสั่งให้ข้อตกลงนั้นมีผลบังคับทางกฎหมาย ทั้งนี้ เพื่อป้องกันปัญหาที่อาจเกิดขึ้นจากการที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงที่ได้มีการไกล่เกลี่ยกันไว้²⁵

นอกจากพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 แล้ว ยังมีกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการไกล่เกลี่ยในประเทศไทย เช่น

3.1.1 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง โดยกฎหมายกำหนดให้ศาลมีอำนาจในการสั่งให้คู่กรณีเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยก่อนการพิจารณาคดี โดยมีบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ยโดยเฉพาะตามมาตรา 20 ทรี ซึ่งเดิมที่กระบวนการไกล่เกลี่ยในศาลเป็นเพียง การไกล่เกลี่ยระหว่างกระบวนการพิจารณาคดี แต่มาตรา 20 ทรี ได้เพิ่มระบบไกล่เกลี่ยก่อนฟ้องขึ้นมาโดยเปิดโอกาสให้บุคคลที่มีข้อพิพาทสามารถยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อขอให้มีการแต่งตั้งผู้ประนีประนอมทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ก่อนที่จะมีการยื่นฟ้องคดีโดยศาลจะทำหน้าที่สอบถามคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งว่ามีความสมัครใจในการเข้าร่วมไกล่เกลี่ยหรือไม่ หากคู่กรณีทั้งสองฝ่ายยินยอมเข้าร่วมกระบวนการ ศาลจะดำเนินการแต่งตั้งผู้ประนีประนอมเพื่อทำหน้าที่ช่วยเหลือให้เกิดการเจรจา และหากสามารถบรรลุข้อตกลงกันได้ อาจมีการทำสัญญาประนีประนอมยอมความ ส่งผลให้ผลทางกฎหมายของการไกล่เกลี่ยก่อนฟ้อง

²⁵“พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562,” *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 136 ตอนที่ 67 ก (22 พฤษภาคม 2562): 3-12.

ตามมาตรา 20 ตรี หากคู่กรณีสามารถบรรลุข้อตกลงกันได้ สามารถร้องขอให้ศาลมีคำพิพากษาตามยอมได้ ซึ่งศาลจะต้องพิจารณาว่าข้อตกลงดังกล่าวเป็นไปตามหลักความสุจริต และไม่ขัดต่อกฎหมายก่อนมีคำพิพากษาตามยอม และในกรณีที่กระบวนการไกล่เกลี่ยไม่ประสบผลสำเร็จ มาตรา 20 ตรีวรรคสุดท้าย กำหนดให้อายุความขยายออกไปอีก 60 วัน นับแต่วันที่การไกล่เกลี่ยสิ้นสุด เพื่อให้คู่กรณียังสามารถดำเนินคดีต่อไปได้ อีกทั้ง การไกล่เกลี่ยก่อนฟ้องตามมาตรา 20 ตรี ไม่ต้องเสียค่าขึ้นศาล ซึ่งเป็นข้อได้เปรียบเมื่อเทียบกับกระบวนการพิจารณาดีปาคติที่คู่กรณีต้องเสียค่าธรรมเนียมอีกด้วย²⁶

จะเห็นได้ว่า แม้ว่ามาตรา 20 ตรี และพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 จะช่วยส่งเสริมให้การไกล่เกลี่ยเป็นทางเลือกในการระงับข้อพิพาทที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น แต่ยังคงมีข้อจำกัดบางประการ เช่น ข้อจำกัดเกี่ยวกับผลผูกพันทางกฎหมายของข้อตกลงไกล่เกลี่ย และข้อจำกัดเกี่ยวกับประเภทของคดีที่สามารถเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยได้ ผู้เขียนจึงเห็นว่า หากมีกฎหมายเพิ่มเติมที่กำหนดให้ข้อตกลงไกล่เกลี่ยมีผลบังคับใช้ได้โดยอัตโนมัติ โดยไม่ต้องผ่านการรับรองจากศาล อาจช่วยให้กระบวนการไกล่เกลี่ยมีความน่าเชื่อถือ และถูกนำไปใช้งานมากขึ้น

3.1.2 พระราชบัญญัติอนุญาโตตุลาการ พ.ศ. 2545 เป็นกฎหมายที่กำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการระงับข้อพิพาททางเลือกโดยกระบวนการอนุญาโตตุลาการ ซึ่งเป็นกระบวนการที่คู่พิพาทตกลงให้บุคคลที่สามที่เป็นกลางพิจารณาและชี้ขาดข้อพิพาทแทนการนำคดีเข้าสู่ศาล โดยมีผลผูกพันทางกฎหมายเช่นเดียวกับคำพิพากษาของศาล ในส่วนของการบังคับใช้คำชี้ขาดของอนุญาโตตุลาการนั้น มาตรา 42 ของพระราชบัญญัติอนุญาโตตุลาการ พ.ศ. 2545 ได้กำหนดให้คู่พิพาทสามารถยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อขอให้มีการบังคับตามคำชี้ขาดของคณะอนุญาโตตุลาการภายในกำหนด 3 ปี นับแต่วันที่อาจบังคับตามคำชี้ขาดได้ ศาลมีหน้าที่ทำการไต่สวนและมีคำพิพากษาโดยพลัน เพื่อให้การบังคับใช้คำชี้ขาดเป็นไปอย่างรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ ในกรณีที่คำชี้ขาดของอนุญาโตตุลาการเกิดขึ้นในต่างประเทศ มาตรา 42 ได้กำหนดให้ศาลไทยมีอำนาจบังคับใช้คำชี้ขาดนั้นได้ก็ต่อเมื่อคำชี้ขาดดังกล่าวอยู่ภายใต้บังคับของสนธิสัญญา อนุสัญญา หรือความตกลงระหว่างประเทศที่ประเทศไทยเป็นภาคี และมีผลบังคับใช้เท่าที่ประเทศไทยยอมรับข้อผูกพันเท่านั้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงแนวทางของประเทศไทยในการให้การยอมรับคำชี้ขาดของอนุญาโตตุลาการระหว่างประเทศภายใต้หลักกฎหมายที่เป็นที่ยอมรับในระดับสากล ซึ่งถึงแม้ว่าคำชี้ขาดของอนุญาโตตุลาการจะมีผลบังคับใช้ตามกฎหมาย แต่กฎหมายยังเปิดโอกาสให้คู่พิพาทสามารถร้องขอให้ศาลเพิกถอนคำชี้ขาดได้ หากพบว่ามีเหตุที่ทำให้คำชี้ขาดไม่เป็นธรรม หรือไม่ชอบด้วยกฎหมาย ตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 40 ของพระราชบัญญัติอนุญาโตตุลาการ

²⁶พงษ์ธวัช บุญพิทักษ์, การไกล่เกลี่ยก่อนฟ้อง ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 20 ตรี [Online], available URL: https://old.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/elaw_parcy/ewt_dl_link.php?nid=2602, 2563 (พฤษภาคม, 27).

พ.ศ. 2545 โดยเหตุที่ศาลสามารถพิจารณาเพิกถอนคำชี้ขาดได้มีหลายกรณี เช่น คู่สัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่มีความสามารถตามกฎหมายในการทำสัญญาอนุญาตตุลาการ หรือกระบวนการไต่สวนของคณะอนุญาโตตุลาการไม่ได้ดำเนินไปตามขั้นตอนที่เหมาะสม และไม่ได้ให้โอกาสคู่พิพาทแต่ละฝ่ายเสนอพยานหลักฐานหรือชี้แจงข้อโต้แย้งอย่างเป็นธรรม นอกจากนี้ กฎหมายยังได้กำหนดให้คณะอนุญาโตตุลาการมีอำนาจในการพิจารณาข้อพิพาทและดำเนินกระบวนการพิจารณาตามหลักความเป็นธรรม โดยมาตรา 25 ได้ระบุว่า คู่พิพาทต้องได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกัน และต้องมีโอกาสนำเสนอพยานหลักฐานหรือข้อโต้แย้งของตนได้ตามพฤติการณ์ของข้อพิพาท ซึ่งเป็นหลักสำคัญของกระบวนการพิจารณาที่เป็นกลาง และไม่ลำเอียง²⁷

จะเห็นได้ว่า พระราชบัญญัติอนุญาโตตุลาการ พ.ศ. 2545 ได้วางกรอบกฎหมายที่ครอบคลุมเกี่ยวกับการระงับข้อพิพาททางเลือกโดยกระบวนการอนุญาโตตุลาการ ซึ่งแตกต่างจากการไกล่เกลี่ยในแง่ของผลผูกพันทางกฎหมาย กล่าวคือ คำชี้ขาดของอนุญาโตตุลาการมีผลบังคับใช้ทางกฎหมายโดยตรง และสามารถนำไปบังคับใช้ได้เช่นเดียวกับคำพิพากษาของศาล ในขณะที่ข้อตกลงไกล่เกลี่ยยังต้องได้รับการรับรองจากศาลเพื่อให้มีผลบังคับใช้ นอกจากนี้ ระบบอนุญาโตตุลาการของไทยยังได้รับการพัฒนาให้สอดคล้องกับหลักกฎหมายสากล โดยมีการยอมรับและบังคับใช้คำชี้ขาดของอนุญาโตตุลาการระหว่างประเทศตามข้อตกลงที่ประเทศไทยเป็นภาคี ซึ่งช่วยส่งเสริมให้ระบบอนุญาโตตุลาการเป็นกลไกที่มีประสิทธิภาพในการระงับข้อพิพาท โดยเฉพาะในกรณีที่เกี่ยวข้องกับข้อพิพาททางการค้าระหว่างประเทศ

อย่างไรก็ตาม แม้ว่ากฎหมายไทยจะมีแนวทางที่ชัดเจนในการส่งเสริมการไกล่เกลี่ยเป็นเครื่องมือสำคัญในการระงับข้อพิพาท แต่ยังคงมีข้อจำกัดบางประการที่ต้องได้รับการแก้ไข โดยเฉพาะในเรื่องของ ผลผูกพันทางกฎหมายของข้อตกลงไกล่เกลี่ย เนื่องจากในปัจจุบันข้อตกลงไกล่เกลี่ยที่เกิดขึ้นจากการเจรจาระหว่างคู่กรณียังไม่มีผลผูกพันทางกฎหมายโดยอัตโนมัติ เว้นแต่จะได้รับการรับรองจากศาล ข้อจำกัดนี้ทำให้คู่กรณีบางรายอาจต้องฟ้องร้องเพื่อขอให้ศาลมีคำสั่งรับรองข้อตกลง ซึ่งอาจทำให้เสียเวลาและเพิ่มภาระค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี นอกจากนี้ การไกล่เกลี่ยยังเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยความสมัครใจของคู่กรณีเป็นหลัก หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ต้องการเข้าร่วม กระบวนการไกล่เกลี่ยก็ไม่สามารถดำเนินต่อไปได้ อีกทั้ง กลไกการบังคับใช้ข้อตกลงไกล่เกลี่ย เนื่องจากข้อตกลงไกล่เกลี่ยที่ไม่ได้รับการรับรองจากศาล อาจไม่สามารถใช้เป็นหลักฐานทางกฎหมายในการบังคับให้คู่กรณีปฏิบัติตามได้ ทำให้คู่กรณีฝ่ายที่ได้รับผลประโยชน์จากข้อตกลงต้องใช้กระบวนการทางศาลเพิ่มเติมเพื่อให้เกิดการบังคับใช้ ซึ่งอาจส่งผลให้การใช้ไกล่เกลี่ยเป็นทางเลือกในการระงับข้อพิพาทยังไม่เป็นที่นิยมอย่างแพร่หลายเท่าที่ควร

²⁷ “พระราชบัญญัติอนุญาโตตุลาการ พ.ศ. 2545,” *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 119 ตอนที่ 39 ก (29 เมษายน 2545): 9-19.

ผู้เขียนจึงเห็นว่า แม้ว่ากฎหมายไทยจะมีแนวทางที่ชัดเจนในการส่งเสริมการไกล่เกลี่ยเป็นเครื่องมือสำคัญในการระงับข้อพิพาท แต่ยังคงมีข้อจำกัดบางประการที่ต้องได้รับการแก้ไข โดยเฉพาะในเรื่องของผลผูกพันทางกฎหมายของข้อตกลงไกล่เกลี่ยหากประเทศไทยสามารถปรับปรุงกลไกทางกฎหมายให้รองรับข้อตกลงไกล่เกลี่ยที่มีผลบังคับใช้ได้ง่ายขึ้น ระบบไกล่เกลี่ยก็จะสามารถทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนากระบวนการยุติธรรมให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

3.2 บทบาทของศาลในการไกล่เกลี่ย

ศาลไทยมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนและดำเนินกระบวนการไกล่เกลี่ย โดยศาลยุติธรรม ศาลปกครอง และศาลอาญา ต่างมีแนวทางในการส่งเสริมให้คู่กรณีเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยก่อนที่จะดำเนินคดีเต็มรูปแบบ ซึ่งเป็นแนวทางที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นกลไกสำคัญในการลดปริมาณคดีในศาล ลดระยะเวลาการดำเนินคดี และเพิ่มประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรม จากข้อมูลของสำนักงานศาลยุติธรรม พบว่า ในปี 2566 มีคดีที่เข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยทั่วประเทศรวม 101,645 คดี และสามารถไกล่เกลี่ยสำเร็จได้ถึง 96,244 คดี คิดเป็น 95% ของคดีที่เข้าสู่กระบวนการ โดยสามารถลดภาระของศาลและช่วยรักษาทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องในข้อพิพาทเป็นมูลค่ารวมกว่า 32,949,109,488.43 บาท²⁸ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของกลไกนี้ในการลดภาระของระบบศาลไทย และประสิทธิภาพของกลไกไกล่เกลี่ยในระบบศาลไทย

3.2.1 การไกล่เกลี่ยในศาลยุติธรรม ศาลยุติธรรมมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมกระบวนการไกล่เกลี่ย โดยมุ่งเน้นให้การไกล่เกลี่ยเป็นเครื่องมือสำคัญในการระงับข้อพิพาท ทั้งนี้ กระบวนการไกล่เกลี่ยสามารถดำเนินการได้ในสองช่วงเวลา ได้แก่ ก่อนการฟ้องคดี (Pre-litigation Mediation) และระหว่างการพิจารณาคดี (Court-annexed Mediation)²⁹

โดย “การไกล่เกลี่ยก่อนฟ้อง” เป็นมาตรการที่ได้รับการส่งเสริมโดยสำนักงานศาลยุติธรรม และศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน ซึ่งถูกจัดตั้งขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่คู่กรณีในการระงับข้อพิพาทโดยไม่ต้องเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีเต็มรูปแบบ การไกล่เกลี่ยลักษณะนี้เป็นไปโดยความสมัครใจของคู่กรณี และสามารถยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อขอให้มีการไกล่เกลี่ยก่อนการฟ้องคดีได้ ภายใต้มาตรา 20 ตีร แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ซึ่งได้รับการแก้ไขเพิ่มเติม

²⁸สำนักงานศาลยุติธรรม, สถิติคดีที่คู่ความเลือกเข้าสู่กระบวนการระงับข้อพิพาทด้วยการไกล่เกลี่ย ทั้งก่อนฟ้องและหลังฟ้องคดีแพ่ง คดีผู้บริโภค และคดีอาญา ระหว่างเดือนมกราคม - ธันวาคม 2566 [Online], available URL: [https://www.facebook.com/photo.php?fbid=825453092953629&id=100064668374562&set=a.592543646244576, 2567 \(เมษายน, 29\).](https://www.facebook.com/photo.php?fbid=825453092953629&id=100064668374562&set=a.592543646244576, 2567 (เมษายน, 29).)

²⁹สถาบันอนุญาโตตุลาการ, รวมข้อมูลการไกล่เกลี่ย ไกล่เกลี่ยก่อนฟ้อง, หลังฟ้อง และขั้นตอนการไกล่เกลี่ย [Online], available URL: <https://thac.or.th/th/know-the-mediation-process/>, 2564 (ตุลาคม, 18).

โดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ 32) พ.ศ. 2563 ได้กำหนดให้ศาลสามารถมีคำสั่งให้คู่กรณีเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยก่อนการฟ้องคดีได้ ทั้งนี้ หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อขอไกล่เกลี่ยก่อนฟ้อง ศาลจะทำหน้าที่พิจารณาว่าคดีดังกล่าวมีลักษณะที่เหมาะสมต่อการไกล่เกลี่ยหรือไม่ หากศาลเห็นว่า คดีนั้นสามารถเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยได้ ศาลจะแต่งตั้งผู้ประนีประนอมทำหน้าที่ช่วยเหลือคู่กรณี เพื่อให้สามารถเจรจาต่อรองและหาข้อตกลงที่เป็นธรรมได้ หากการไกล่เกลี่ยสามารถบรรลุข้อตกลงได้ คู่กรณีสามารถร้องขอให้ศาลมีคำพิพากษตามข้อตกลงดังกล่าว ซึ่งจะมีผลผูกพันทางกฎหมายและสามารถบังคับใช้ได้เช่นเดียวกับคำพิพากษาของศาล อย่างไรก็ตาม หากการไกล่เกลี่ยไม่ประสบผลสำเร็จ คู่กรณียังคงสามารถดำเนินคดีต่อไปได้ตามสิทธิของตน โดยอายุความของคดีจะถูกขยายออกไปอีก 60 วัน นับจากวันที่การไกล่เกลี่ยสิ้นสุดเพื่อป้องกันไม่ให้คู่กรณีสูญเสียสิทธิในการฟ้องร้อง ซึ่งข้อดีของการไกล่เกลี่ยก่อนฟ้อง นอกจากช่วยลดภาระค่าใช้จ่ายและเวลาในการดำเนินคดี เป็นกระบวนการที่มีความยืดหยุ่น สามารถเจรจาหาข้อยุติได้ตามความต้องการของคู่กรณี และลดภาระของศาล ทำให้กระบวนการพิจารณาคดีในระบบศาลรวดเร็วขึ้น ยังช่วยสร้างบรรยากาศของการเจรจาและความร่วมมือระหว่างคู่กรณี ซึ่งอาจช่วยรักษาความสัมพันธ์ทางธุรกิจหรือส่วนตัวอีกด้วย³⁰

นอกเหนือจากการไกล่เกลี่ยก่อนฟ้องศาลยังมีอำนาจในการส่งเสริมให้เกิด “การไกล่เกลี่ยในระหว่างกระบวนการพิจารณาคดี” ซึ่งเป็นไปตามแนวทางของสำนักงานศาลยุติธรรม โดยหากเห็นว่าคดีมีแนวโน้มที่จะสามารถเจรจาหาทางออกที่เหมาะสมได้ ศาลสามารถให้โอกาสแก่คู่กรณีเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยก่อนที่จะมีคำพิพากษา โดยในกระบวนการนี้ ศาลสามารถแนะนำให้คู่กรณีเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ย และอาจแต่งตั้งผู้ประนีประนอม หรือ ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน มาช่วยอำนวยความสะดวกให้การเจรจาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งหากคู่กรณีสามารถตกลงกันได้ ศาลสามารถออกคำพิพากษตามข้อตกลงไกล่เกลี่ยได้ทันที³¹ ซึ่งสำนักงานศาลยุติธรรมได้ส่งเสริมกระบวนการไกล่เกลี่ยผ่านโครงการและหน่วยงานต่าง ๆ เช่น ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน ซึ่งให้บริการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทฟรีสำหรับประชาชน หรือศูนย์ไกล่เกลี่ยในศาลยุติธรรม ซึ่งดำเนินงานภายในศาล และช่วยให้คู่กรณีสามารถเจรจาหาข้อยุติได้ก่อนที่จะเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดี³²

³⁰ ส่วนนวัตกรรม สำนักงานศาลยุติธรรม, ขั้นตอนการยื่นคำร้องขอไกล่เกลี่ยก่อนฟ้อง [Online], available URL: <https://mediation.coj.go.th/>, 2566 (ธันวาคม, 19).

³¹ ประพาสรัตน์ สุขดิษฐ์, “การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีแพ่งของศาลยุติธรรม: ศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายไทยและสิงคโปร์,” ใน การประชุมวิชาการสาขานิติศาสตร์ระดับชาติ ครั้งที่ 1 (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2561), หน้า 334-335.

³² ยุทธพงศ์ ปิ่นอนงค์, แนวทางการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 [Online], available URL: https://old.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/parliament_parcy/ewt_dl_link.php?nid=86338&filename=house2558,2565 (พฤษภาคม, 27).

โดยการไต่ถามในศาลยุติธรรมมีวิวัฒนาการอย่างต่อเนื่อง โดยมีการปรับปรุงและพัฒนาแนวทางให้เหมาะสมกับสภาพปัญหาทางคดี และระบบกระบวนการยุติธรรมของไทย ซึ่งปัจจุบันการไต่ถามในศาลยุติธรรมสามารถจำแนกออกเป็น 3 รูปแบบ ซึ่งมีลักษณะและแนวทางปฏิบัติที่ต่างกันไป ดังนี้

1) การไต่ถามโดยผู้พิพากษาผู้พิจารณาคดี โดยแนวทางนี้เป็นแนวปฏิบัติที่เข้ามาเป็นเวลานานควบคู่กับกระบวนการพิจารณาคดีของศาล โดยผู้พิพากษาที่ทำหน้าที่พิจารณาคดีจะเป็นผู้ดำเนินกระบวนการไต่ถามด้วยตนเอง ในบางกรณีอาจดำเนินการร่วมกับองค์คณะผู้พิพากษา เพื่อช่วยให้คู่กรณีสามารถหาข้อยุติโดยไม่ต้องเข้าสู่การพิจารณาคดีเต็มรูปแบบ จุดเด่นของแนวทางนี้คือ ผู้พิพากษามีความเข้าใจในข้อเท็จจริงของคดีและกฎหมายที่เกี่ยวข้องเป็นอย่างดี ทำให้สามารถให้คำแนะนำแก่คู่กรณีได้อย่างเหมาะสม อย่างไรก็ตาม ข้อกังวลที่อาจเกิดขึ้น คือ หากการไต่ถามไม่ประสบความสำเร็จ คู่กรณีอาจเกิดความรู้สึกว่ามีอคติในการพิจารณาคดี เพราะข้อมูลที่เปิดเผยระหว่างการไต่ถามอาจส่งผลต่อกระบวนการพิจารณาคดีภายหลังได้

2) การไต่ถามโดยผู้พิพากษาที่ไม่ได้พิจารณาคดี โดยรูปแบบนี้ถูกพัฒนาขึ้นมาเพื่อลดข้อกังวลเกี่ยวกับความเป็นกลางของผู้พิพากษาที่ทำหน้าที่ไต่ถามควบคู่ไปกับการพิจารณาคดี โดยแยกหน้าที่ของ “ผู้ไต่ถาม” ออกจาก “ผู้ตัดสินคดี” เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นมากขึ้นในกระบวนการไต่ถาม ผู้พิพากษาที่ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่เป็นผู้ไต่ถามจะไม่เกี่ยวข้องกับการพิจารณาคดีโดยตรง ทำให้คู่กรณีสามารถเปิดเผยข้อเท็จจริงและแสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่ โดยไม่ต้องกังวลว่าข้อมูลเหล่านั้นจะถูกนำไปใช้เป็นพยานหลักฐานในชั้นพิจารณาคดีหากการไต่ถามไม่สำเร็จ นอกจากนี้ ห้องไต่ถามยังถูกจัดให้แยกออกจากห้องพิจารณาคดี เพื่อสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการเจรจาและลดความตึงเครียดของคู่กรณี แนวทางนี้เริ่มต้นใช้ที่ศาลแพ่ง ในปี พ.ศ. 2538 และได้ขยายไปสู่ศาลยุติธรรมอื่น ๆ ทั่วประเทศ

3) การไต่ถามโดยบุคคลที่ไม่ใช่ผู้พิพากษา เนื่องจากจำนวนคดีที่เข้าสู่ศาลเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทำให้ต้องมีการปรับโครงสร้างการไต่ถามเพื่อช่วยแบ่งเบาภาระของผู้พิพากษา ระบบไต่ถามโดยบุคคลที่ไม่ใช่ผู้พิพากษาได้ถูกนำมาใช้ โดยเปิดโอกาสให้ข้าราชการศาลยุติธรรมหรือบุคคลภายนอกที่มีความเชี่ยวชาญด้านการระงับข้อพิพาททำหน้าที่เป็นผู้ไต่ถาม แนวทางนี้ได้รับการสนับสนุนจากการแก้ไขกฎหมาย ในปี พ.ศ. 2542 และการออกระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมว่าด้วยการไต่ถามข้อพิพาท พ.ศ. 2544 ซึ่งกำหนดให้สามารถแต่งตั้งบุคคลอื่นที่มีคุณสมบัติเหมาะสมมาเป็น “ผู้ประนีประนอม” ในกระบวนการไต่ถามได้ การใช้บุคคลภายนอกในการไต่ถามช่วยให้ศาลสามารถจัดสรรทรัพยากรบุคคลได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น และยังช่วยให้คู่กรณีรู้สึกผ่อนคลายและเปิดใจเจรจากันมากขึ้น เนื่องจากผู้ไต่ถามเป็นบุคคลกลางที่ไม่เกี่ยวข้องโดยตรงกับกระบวนการตัดสินคดี³³

³³ ศาลฎีกา, วิวัฒนาการการไต่ถามข้อพิพาทในศาล [Online], available URL: <https://www.supremecourt.or.th/วิวัฒนาการระบบการไต่ถามข้อพิพาทในศาล>, 2563 (พฤศจิกายน, 17).

จะเห็นได้ว่า ทั้งสามแนวทางข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนาระบบไกล่เกลี่ยในศาลยุติธรรมไทย ซึ่งมุ่งเน้นให้กระบวนการระงับข้อพิพาทมีประสิทธิภาพมากขึ้น ไม่เพียงแต่ช่วยลดจำนวนคดีที่เข้าสู่ศาล แต่ยังเป็นทางเลือกที่ช่วยให้คู่กรณีสามารถบรรลุข้อตกลงที่เป็นธรรมโดยไม่ต้องใช้ระยะเวลายาวนานในกระบวนการพิจารณาคดีได้มีรูปแบบ การไกล่เกลี่ยทั้งสามรูปแบบมีข้อดีและข้อจำกัดที่แตกต่างกัน การนำมาใช้จึงขึ้นอยู่กับลักษณะของคดีและความเหมาะสมในแต่ละสถานการณ์

3.2.2 การไกล่เกลี่ยในศาลปกครอง โดยศาลปกครองมีบทบาทสำคัญในการใช้กระบวนการไกล่เกลี่ยเป็นเครื่องมือในการระงับข้อพิพาททางปกครอง โดยเฉพาะข้อพิพาทที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานภาครัฐ ซึ่งมักเกิดขึ้นระหว่างหน่วยงานของรัฐและเอกชน หรือระหว่างหน่วยงานรัฐด้วยกันเอง ข้อพิพาทเหล่านี้อาจเกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจทางปกครอง การออกคำสั่งทางปกครอง หรือการทําสัญญาทางปกครอง ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของเอกชน โดยกระบวนการไกล่เกลี่ยในศาลปกครองได้รับการพัฒนาและบัญญัติขึ้นตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542³⁴

1) การไกล่เกลี่ยก่อนฟ้องคดีในศาลปกครองถือเป็นหนึ่งในกระบวนการระงับข้อพิพาททางเลือก (Alternative Dispute Resolution หรือ ADR) ที่สามารถช่วยลดปริมาณคดีในศาลปกครอง และทำให้ข้อพิพาทยุติลงได้รวดเร็วยิ่งขึ้น โดยเปิดโอกาสให้คู่กรณีสามารถแก้ไขข้อพิพาทได้ด้วยตนเอง โดยมีผู้ไกล่เกลี่ย ซึ่งเป็นบุคคลภายนอกที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับข้อพิพาท ทำหน้าที่ช่วยเหลือให้การเจรจาเป็นไปอย่างเป็นธรรม อย่างไรก็ตาม ในกฎหมายไทยปัจจุบัน ศาลปกครองยังไม่มีอำนาจดำเนินการไกล่เกลี่ยก่อนฟ้องคดี ตามที่บัญญัติไว้ใน มาตรา 66/1 - 66/12 ของพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 ที่ได้รับการแก้ไขเพิ่มเติม ซึ่งทำให้คู่กรณีต้องนำคดีเข้าสู่การพิจารณาของศาลก่อนจึงจะสามารถเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยได้³⁵

2) การไกล่เกลี่ยในระหว่างพิจารณาคดี ศาลปกครองสามารถดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้ในระหว่างพิจารณาคดี โดยอาศัยอำนาจตาม มาตรา 66/4 ซึ่งกำหนดให้คู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่ายสามารถยื่นคำขอต่อศาลเพื่อให้มีการไกล่เกลี่ยได้ นอกจากนี้ ศาลสามารถแต่งตั้งผู้ไกล่เกลี่ย ซึ่งเป็นตุลาการศาลปกครองที่ไม่มีหน้าที่รับผิดชอบในสำนวนคดีนั้น มาทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ย ซึ่งการไกล่เกลี่ยในศาลปกครองมุ่งเน้น การเจรจาต่อรองภายใต้โครงสร้างที่ชัดเจน โดยเน้นหลักการ

³⁴“พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 139 ตอนที่ 56 ก (30 เมษายน 2542): 247-252.

³⁵นารินทร์ นิมานวล, การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก่อนฟ้องคดีในศาลปกครอง ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 [Online], available URL: [http:// www.lawgrad.ru.ac.th/AbstractsFile/6424011298/170772301668361dbd2a3e24d86dfe20b59cea8144_abstract.pdf](http://www.lawgrad.ru.ac.th/AbstractsFile/6424011298/170772301668361dbd2a3e24d86dfe20b59cea8144_abstract.pdf), 2566 (เมษายน, 16).

สมดุลของอำนาจระหว่างคู่กรณี เนื่องจากในคดีปกครองมักเป็นข้อพิพาทระหว่างเอกชนกับหน่วยงานของรัฐ ซึ่งเอกชนอาจอยู่ในฐานะที่เสียเปรียบ การมีผู้ไกล่เกลี่ยที่เป็นกลาง และมีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน จะช่วยให้การเจรจาต่อรองเป็นไปอย่างเป็นธรรม และส่งเสริมให้เกิดข้อตกลงที่คู่กรณีสามารถยอมรับได้³⁶

แม้ว่าการไกล่เกลี่ยในศาลปกครอง จะมีส่วนช่วยลดจำนวนคดีที่เข้าสู่กระบวนการพิจารณาเต็มรูปแบบ แต่ก็ยังมีปัญหาหลายประการที่ต้องได้รับการแก้ไข ได้แก่ การขาดบทบาทยุติรองรับการไกล่เกลี่ยก่อนฟ้องคดี ซึ่งทำให้คู่กรณียังไม่สามารถขอให้ศาลปกครองดำเนินการไกล่เกลี่ยก่อนฟ้องคดีได้ และปัจจุบันผู้ไกล่เกลี่ยในศาลปกครองมีเพียงตุลาการศาลปกครองเท่านั้น ซึ่งอาจไม่ครอบคลุมถึงข้อพิพาทที่ซับซ้อนในบางกรณี จึงมีข้อเสนอให้เพิ่มผู้เชี่ยวชาญจากภายนอก เป็นผู้ร่วมไกล่เกลี่ย เช่น นักกฎหมาย หรือนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ นอกจากนี้ การไกล่เกลี่ยต้องใช้เวลา ซึ่งอาจทำให้ อายุความในการฟ้องคดีหมดไป ดังนั้น ควรมีการแก้ไขกฎหมายให้การไกล่เกลี่ยส่งผลให้อายุความหยุดนับในระหว่างกระบวนการไกล่เกลี่ย เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดข้อสงสัยสิทธิในการฟ้องร้อง³⁷

ผู้เขียนเห็นว่า เพื่อให้การไกล่เกลี่ยในศาลปกครองมีประสิทธิภาพมากขึ้น ควรมีการแก้ไขกฎหมายให้รองรับการไกล่เกลี่ยก่อนฟ้องคดี เพื่อให้คู่กรณีสามารถเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยก่อนที่คดีจะถูกนำขึ้นสู่ศาล เพิ่มบทบาทของบุคคลภายนอกในการเป็นผู้ไกล่เกลี่ย โดยให้มีบัญชีรายชื่อผู้ไกล่เกลี่ยที่เป็นบุคคลภายนอก เพื่อให้สามารถใช้ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านในการเจรจาได้ และกำหนดให้การไกล่เกลี่ยมีผลต่ออายุความ โดยให้การไกล่เกลี่ยทำให้อายุความหยุดนับชั่วคราว จนกว่าการไกล่เกลี่ยจะสิ้นสุดลง

3.2.3 การไกล่เกลี่ยในศาลอาญา การไกล่เกลี่ยในคดีอาญาเป็นกระบวนการที่มุ่งเน้นให้คู่กรณีสามารถหาทางออกของข้อพิพาทโดยไม่ต้องเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีที่ยืดเยื้อ ซึ่งเป็นแนวทางที่ได้รับการยอมรับในหลายประเทศ รวมถึงประเทศไทย กระบวนการไกล่เกลี่ยในคดีอาญาสามารถช่วยลดความขัดแย้งระหว่างคู่กรณี ฟื้นฟูความสัมพันธ์ของผู้กระทำผิดและผู้เสียหาย และลดภาระของศาลได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยทั่วไปการไกล่เกลี่ยในคดีอาญาในศาลไทยมักจะใช้ในคดีอาญาที่ยอมความได้ เช่น คดีหมิ่นประมาท คดีฉ้อโกง คดียักยอกทรัพย์ และความผิดลหุโทษอื่น ๆ ที่มีลักษณะไม่ร้ายแรง นอกจากนี้ ยังสามารถใช้ในบางกรณีที่ไม่ได้เป็นคดียอมความได้ แต่ศาลเห็นว่าสามารถเจรจาหาทางออกร่วมกันได้ เช่น กรณีที่ผู้เสียหายยินดีให้อภัยผู้กระทำผิดและพร้อมที่จะหาทางแก้ไขโดยไม่ต้องดำเนินคดีต่อไป³⁸

³⁶ เรื่องเดียวกัน.

³⁷ เรื่องเดียวกัน.

³⁸ สถาบันอนุญาโตตุลาการ, **ตอบข้อสงสัย! คดีอาญาไกล่เกลี่ยได้ไหม สามารถเกลี่ยในชั้นศาลได้หรือไม่?**

[Online], available URL: <https://thac.or.th/th/criminal-mediation/>, 2567 (มกราคม, 23).

1) การไกล่เกลี่ยในชั้นสอบสวน โดยกระบวนการไกล่เกลี่ยในคดีอาญาสามารถเริ่มต้นได้ตั้งแต่ ชั้นพนักงานสอบสวน โดยเฉพาะในคดีที่มีลักษณะเป็นคดีเล็กน้อยและคู่กรณีมีแนวโน้มที่จะสามารถตกลงกันได้ ตำรวจหรือพนักงานสอบสวนอาจแนะนำให้คู่กรณีเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยก่อนมีการแจ้งข้อกล่าวหาอย่างเป็นทางการ ซึ่งหากสามารถตกลงกันได้ ผู้เสียหายสามารถถอนคำร้องทุกข์หรือให้การยินยอมไม่ดำเนินคดีต่อ ทำให้กระบวนการยุติธรรมสามารถลดปริมาณคดีเข้าสู่ศาลได้³⁹

2) การไกล่เกลี่ยในชั้นศาลโดยหากคดีเข้าสู่ศาลแล้วกระบวนการไกล่เกลี่ยยังสามารถดำเนินการได้ ก่อนการพิจารณาคดี หรือ ระหว่างการพิจารณาคดี โดยศาลอาจแนะนำให้คู่กรณีเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ย เพื่อเปิดโอกาสให้มีการเจรจาทางออกที่ยุติธรรม และเป็นประโยชน์ต่อทั้งสองฝ่าย ซึ่งแนวทางการไกล่เกลี่ยในศาลอาญามักดำเนินการผ่านศูนย์ไกล่เกลี่ยของศาล หรือผู้ไกล่เกลี่ยที่ได้รับการแต่งตั้งโดยศาล โดยมีหลักการสำคัญ คือ ความสมัครใจของคู่กรณี โดยผู้เสียหายและจำเลยต้องสมัครใจเข้าร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ย และผู้ไกล่เกลี่ยต้องเป็นกลางและช่วยอำนวยความสะดวกให้ทั้งสองฝ่ายสามารถตกลงกันได้อย่างเป็นธรรม รวมทั้งข้อมูลที่ใช้ในการไกล่เกลี่ยต้องได้รับการปกปิดและไม่สามารถนำไปใช้เป็นหลักฐานในกระบวนการพิจารณาคดีได้ โดยหากการไกล่เกลี่ยประสบความสำเร็จและคู่กรณีสามารถหาข้อยุติร่วมกันได้ ศาลอาจมีคำพิพากษาตามข้อตกลงไกล่เกลี่ย ซึ่งทำให้คดีสิ้นสุดลงโดยไม่ต้องเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีเต็มรูปแบบ⁴⁰

โดยข้อดีของการไกล่เกลี่ยในคดีอาญา คือ ช่วยลดภาระของศาล เปิดโอกาสให้คู่กรณีหาข้อยุติโดยสันติ ลดความขัดแย้งในสังคม และลดระยะเวลาการดำเนินคดี ทำให้กระบวนการยุติธรรมรวดเร็วขึ้นและลดค่าใช้จ่ายของทั้งสองฝ่าย แต่อย่างไรก็ตามก็ยังคงมีข้อจำกัด จากการที่การไกล่เกลี่ยมักใช้ได้กับคดีที่มีโทษไม่รุนแรง และไม่สามารถใช้กับคดีที่เกี่ยวข้องกับความผิดร้ายแรง เช่น คดีฆาตกรรมหรือคดีค้ามนุษย์ได้ อีกทั้ง หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ยินยอม การไกล่เกลี่ยไม่สามารถดำเนินการได้ เนื่องจากต้องได้รับความยินยอมจากคู่กรณี และในบางกรณีสังคมอาจมองว่าการไกล่เกลี่ยไม่สามารถหาข้อยุติร่วมกันได้ ทำให้อาจถูกมองว่าเป็นการประนีประนอมที่ไม่เหมาะสม⁴¹

ผู้เขียนจึงเห็นว่า การไกล่เกลี่ยในคดีอาญาเป็นแนวทางที่มีประโยชน์อย่างมากในการลดจำนวนคดีที่เข้าสู่ศาล ช่วยให้คู่กรณีสามารถแก้ไขข้อพิพาทได้ด้วยความสมัครใจ และช่วยลดภาระ

³⁹สำนักงานกิจการยุติธรรม, การไกล่เกลี่ยคดีอาญา [Online], available URL: <https://justicechannel.org/listen/5-minute-podcast-law/ep-10-mediation-criminal?cn-reloaded=1>, 2566 (พฤศจิกายน, 14).

⁴⁰สถาบันอนุญาโตตุลาการ, ตอบข้อสงสัย! คดีอาญาไกล่เกลี่ยได้ไหม สามารถเกลี่ยในชั้นศาลได้หรือไม่? [Online], available URL: <https://thac.or.th/th/criminal-mediation/>, 2567 (มกราคม, 23).

⁴¹สำนักงานกิจการยุติธรรม, การไกล่เกลี่ยคดีอาญา [Online], available URL: <https://justicechannel.org/listen/5-minute-podcast-law/ep-10-mediation-criminal?cn-reloaded=1>, 2566 (พฤศจิกายน, 14).

ของกระบวนการยุติธรรม อย่างไรก็ตาม ควรมีการพัฒนาแนวทางและมาตรฐานในการดำเนินการไกล่เกลี่ยให้มีความชัดเจน และพิจารณาให้ผู้เชี่ยวชาญด้านไกล่เกลี่ยเข้ามามีบทบาทมากขึ้น เพื่อให้กระบวนการนี้มีความเป็นธรรมและได้รับการยอมรับในสังคม

4. การวิเคราะห์ปัญหาเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยในศาลไทย และแนวทางพัฒนาโดยใช้กรณีศึกษาจากต่างประเทศ

4.1 ปัญหาของระบบไกล่เกลี่ยในศาลไทย

แม้ว่าระบบไกล่เกลี่ยในศาลไทยจะได้รับการส่งเสริมเป็นทางเลือกในการระงับข้อพิพาท แต่ยังคงมีปัญหาหลายประการที่ทำให้การไกล่เกลี่ยยังไม่ได้ผลเท่าที่ควร ทั้งในแง่ของการบังคับใช้การจงใจให้คู่กรณีเข้าร่วม กระบวนการที่ล่าช้า และข้อจำกัดในประเภทของคดีที่สามารถเข้าสู่การไกล่เกลี่ยได้ ทำให้ระบบไกล่เกลี่ยในศาลไทยยังคงเผชิญกับปัญหาหลายประการที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพของกระบวนการ ดังนี้

4.1.1 ปัญหาการบังคับใช้ข้อตกลงไกล่เกลี่ยที่เกิดขึ้นนอกกระบวนการศาล และบทบาทของศาลในการรับรองข้อตกลง

แม้ว่าการไกล่เกลี่ยในศาลไทยจะครอบคลุมทั้งกระบวนการไกล่เกลี่ยที่ดำเนินโดยศาล และการรับรองข้อตกลงไกล่เกลี่ยที่เกิดขึ้นจากหน่วยงานอื่นตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 แต่ในทางปฏิบัติ ศาลมีบทบาทสำคัญในการ “รับรอง” ข้อตกลงไกล่เกลี่ยเหล่านี้ให้มีผลบังคับใช้ตามกฎหมาย โดยหนึ่งในปัญหาสำคัญของระบบไกล่เกลี่ยในศาลไทย คือ ข้อตกลงที่ได้จากการไกล่เกลี่ยไม่มีผลผูกพันทางกฎหมายโดยอัตโนมัติ เว้นแต่จะได้รับการรับรองจากศาล ตามมาตรา 33 แห่งพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ซึ่งกำหนดว่า “ให้ศาลมีคำสั่งบังคับตามข้อตกลงระงับข้อพิพาท เว้นแต่ความปรากฏแก่ศาล หรือคู่กรณีซึ่งถูกบังคับตามข้อตกลงนั้นพิสูจน์ให้เห็นได้ว่า .. (2) มูลเหตุแห่งข้อพิพาทหรือข้อตกลงระงับข้อพิพาทมีลักษณะเป็นการต้องห้ามขัดแย้ง โดยกฎหมาย เป็นการพนันวิสัย หรือเป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน (3) ข้อตกลงระงับข้อพิพาทเกิดจากกลฉ้อฉล บังคับ ชูเชื้อ หรือกระทำการโดยมิชอบ ด้วยประการใด ๆ..”⁴²

⁴² มาตรา 33 แห่งพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562

“ให้ศาลมีคำสั่งบังคับตามข้อตกลงระงับข้อพิพาท เว้นแต่ความปรากฏแก่ศาล หรือคู่กรณีซึ่งถูกบังคับตามข้อตกลงนั้นพิสูจน์ให้เห็นได้ว่า

- (1) คู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นผู้บกพร่องในเรื่องความสามารถที่จะเข้าทำข้อตกลงระงับข้อพิพาท
- (2) มูลเหตุแห่งข้อพิพาทหรือข้อตกลงระงับข้อพิพาทมีลักษณะเป็นการต้องห้ามขัดแย้ง โดยกฎหมาย เป็นการพนันวิสัย หรือเป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

ซึ่งหมายความว่า ข้อตกลงไกล่เกลี่ยไม่สามารถนำไปบังคับใช้ได้ทันที แต่ต้องผ่านกระบวนการพิจารณาของศาล ทำให้เกิดความล่าช้า และความไม่แน่นอนในการบังคับใช้ข้อตกลง

เมื่อเปรียบเทียบกับต่างประเทศ พบว่า สิงคโปร์ ภายใต้พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ย (Singapore Mediation Act 2017) ได้กำหนดให้ข้อตกลงไกล่เกลี่ยที่ได้รับความยินยอมจากทุกฝ่ายสามารถนำไปขอให้ศาลบันทึกเป็นคำสั่งศาลได้ โดยมีกระบวนการดังนี้ คู่กรณีสามารถยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อขอให้ข้อตกลงไกล่เกลี่ยได้รับการบันทึกเป็นคำสั่งศาลได้ หากทุกฝ่ายยินยอม โดยต้องยื่นคำร้องภายใน 8 สัปดาห์ นับจากวันที่ข้อตกลงไกล่เกลี่ยถูกทำขึ้น (หรือในระยะเวลาที่ศาลกำหนดเพิ่มเติม) ซึ่งศาลสามารถปฏิเสธคำร้องได้ หากพบว่าข้อตกลงไกล่เกลี่ยนั้นไม่สามารถบังคับใช้ได้ เช่น ขัดต่อกฎหมาย มีการฉ้อโกง หรือขัดต่อประโยชน์สาธารณะ และเมื่อศาลบันทึกข้อตกลงเป็นคำสั่งศาล ข้อตกลงนั้นสามารถบังคับใช้ได้ เช่นเดียวกับคำพิพากษาของศาล โดยไม่ต้องดำเนินคดีเพิ่มเติม⁴³ ส่วนในสหราชอาณาจักร กระบวนการไกล่เกลี่ยได้รับการสนับสนุนอย่างกว้างขวางจากภาครัฐและศาล โดยเฉพาะในกรณีของกระบวนการไกล่เกลี่ยทางแพ่ง ซึ่งได้รับการรับรองจากกระทรวงยุติธรรม (Ministry of Justice หรือ MoJ) และมีแนวปฏิบัติที่ชัดเจนในการทำให้ข้อตกลงไกล่เกลี่ยมีผลบังคับทางกฎหมาย ภายใต้คู่มือการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางแพ่ง (A Guide to Civil Mediation) ของรัฐบาลสหราชอาณาจักร ได้กำหนดให้ข้อตกลงไกล่เกลี่ยสามารถทำเป็นสัญญาผูกพันทางกฎหมายได้ทันที หากมีการลงนามโดยคู่กรณี และตัวแทนทางกฎหมายของพวกเขา โดยไม่ต้องผ่านการรับรองจากศาล และในกรณีที่ต้องการให้ ศาลมีบทบาทในการบังคับใช้ คู่กรณีสามารถยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อขอให้ข้อตกลงดังกล่าวถูกบันทึกเป็นคำสั่งศาล ซึ่งระบุถึงข้อตกลงในการไกล่เกลี่ยสามารถทำได้โดยความตกลงของผู้ที่เกี่ยวข้อง (Tomlin Order) ซึ่งจะช่วยให้ข้อตกลงสามารถบังคับใช้ได้เช่นเดียวกับคำพิพากษาของศาล⁴⁴ ส่วนในออสเตรเลีย ระบบไกล่เกลี่ยได้รับการสนับสนุนโดยศาลในหลายระดับ โดยเฉพาะ

(3) ข้อตกลงระงับข้อพิพาทเกิดจากกลฉ้อฉล บังคับ ชูเชื้อ หรือกระทำการโดยมิชอบ ด้วยประการใด ๆ

(4) มีเหตุเกี่ยวกับการแต่งตั้งผู้ไกล่เกลี่ยตามมาตรา 24 ที่มีผลต่อการทำบันทึกข้อตกลง อย่างมีนัยสำคัญ ห้ามมิให้อุทธรณ์คำสั่งศาลตามวรรคหนึ่ง เว้นแต่

- (1) ศาลมีคำสั่งไม่บังคับตามข้อตกลงระงับข้อพิพาท
- (2) ศาลมีคำสั่งไม่เป็นไปตามข้อตกลงระงับข้อพิพาท
- (3) ศาลมีคำสั่งบังคับตามข้อตกลงระงับข้อพิพาทโดยฝ่าฝืนวรรคหนึ่ง

คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลชั้นอุทธรณ์ให้เป็นที่สุด.”

⁴³Singapore Mediation Act 2017, Act 12.

⁴⁴Ministry of Justice, **A guide to civil mediation** [Online], available URL: <https://www.gov.uk/guidance/a-guide-to-civil-mediation>, 2021 (July, 20).

อย่างยิ่งในศาลของรัฐบาลกลาง (Federal Court of Australia หรือ FCA) ซึ่งกำหนดแนวปฏิบัติที่ชัดเจนในการทำให้ข้อตกลงไกล่เกลี่ยมีผลบังคับทางกฎหมาย ภายใต้ Federal Court Rules 2011 (Cth) มาตรา 28.21 ศาลสามารถมีคำสั่งให้ข้อตกลงไกล่เกลี่ยที่เกิดขึ้นระหว่างกระบวนการพิจารณาคดีของศาลมีผลเป็นคำสั่งศาลโดยอัตโนมัติ หากไม่มีฝ่ายใดคัดค้าน ซึ่งหมายความว่า คู่กรณีไม่จำเป็นต้องยื่นคำร้องแยกต่างหากเพื่อให้ข้อตกลงไกล่เกลี่ยมีผลบังคับใช้ เช่นเดียวกับการฉีกของสิงคโปร์ และในกรณีที่ไกล่เกลี่ยเกิดขึ้นโดยองค์กรไกล่เกลี่ยภายนอก เช่น Australian Mediation Association (AMA) คู่กรณีสามารถนำข้อตกลงไกล่เกลี่ยมาขึ้นทะเบียนต่อศาลเพื่อให้มีผลบังคับใช้เช่นเดียวกับคำพิพากษาได้ แต่กระบวนการนี้ มีความยืดหยุ่นมากกว่าประเทศไทย เนื่องจากไม่มีเงื่อนไขให้ศาลต้องตรวจสอบข้อตกลงอย่างละเอียด เว้นแต่มีการร้องเรียนว่า ข้อตกลงนั้นขัดต่อกฎหมายหรือขัดต่อประโยชน์สาธารณะ⁴⁵ หมายความว่า คู่กรณีไม่จำเป็นต้องยื่นคำร้องแยกต่างหาก เพื่อให้ข้อตกลงไกล่เกลี่ยมีผลบังคับใช้ ซึ่งเป็นแนวทางที่ช่วยลดความล่าช้า และทำให้ข้อตกลงมีความน่าเชื่อถือ นอกจากนี้ การที่ประเทศไทยได้ลงนามในอนุสัญญาสิงคโปร์ว่าด้วยการไกล่เกลี่ย ค.ศ. 2019 ซึ่งเป็นอนุสัญญาระหว่างประเทศที่มีวัตถุประสงค์ให้ ข้อตกลงไกล่เกลี่ยในคดีพาณิชย์ระหว่างประเทศ สามารถนำไปบังคับใช้ได้โดยตรงในประเทศภาคีโดยไม่ต้องผ่านกระบวนการพิจารณาคดีใหม่ในศาลปลายทาง อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยยังไม่ได้ให้สัตยาบันต่ออนุสัญญาดังกล่าว ส่งผลให้ข้อตกลงไกล่เกลี่ยในคดีพาณิชย์ระหว่างประเทศยังไม่สามารถบังคับใช้ได้ในระบบกฎหมายไทย หากมีการให้สัตยาบันในอนาคต อาจเป็นแนวทางหนึ่งในการเสริมความสมบูรณ์ให้แก่กลไกการรับรองข้อตกลงไกล่เกลี่ยในระดับสากลได้

ดังนั้น ผู้เขียนเห็นว่า เพื่อพัฒนาและปรับปรุงระบบไกล่เกลี่ยในศาลไทยให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ควรมีการปรับปรุงกฎหมาย และกระบวนการรับรองข้อตกลงไกล่เกลี่ย เพื่อให้ระบบไกล่เกลี่ยในศาลไทยสามารถลดข้อจำกัดด้านการบังคับใช้ข้อตกลงได้ ทำให้กระบวนการไกล่เกลี่ยเป็นที่น่าเชื่อถือ และสามารถนำไปใช้แทนกระบวนการพิจารณาคดีได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

4.1.2 ปัญหาการขาดกลไกจูงใจให้คู่กรณี เลือกใช้การไกล่เกลี่ย

แม้ว่าการไกล่เกลี่ยจะได้รับการส่งเสริมให้เป็นทางเลือกสำคัญในการระงับข้อพิพาท แต่ในระบบศาลไทยกลับยังไม่มีมาตรการจูงใจที่เพียงพอให้คู่กรณีเลือกใช้กระบวนการนี้อย่างเป็นระบบในทางปฏิบัติ คู่กรณีจำนวนมากยังคงเลือกเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีโดยตรงแทนการไกล่เกลี่ย เนื่องจากมองว่าการดำเนินคดีอาจให้ความมั่นใจในผลลัพธ์ที่แน่นอนมากกว่า หรือสามารถใช้กระบวนการพิจารณาคดี เพื่อสร้างแรงกดดันให้คู่กรณียอมรับข้อเรียกร้องของตนได้ นอกจากนี้ การขาดกลไกบังคับใช้การไกล่เกลี่ยอย่างเป็นระบบยังทำให้คู่กรณีไม่มีแรงจูงใจมากพอที่จะใช้กระบวนการไกล่เกลี่ย

⁴⁵Federal Court of Australia, **Mediation** [Online], available URL: <https://www.fedcourt.gov.au/services/ADR/mediation>, 2018 (November, 28).

เป็นทางเลือกแรก เช่น การขาดแรงจูงใจทางเศรษฐกิจ การขาดกลไกบังคับให้คู่กรณีเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ย และมาตรการสนับสนุนจากภาครัฐที่ยังไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ

ในพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ได้มีการกำหนดให้ศาลสามารถเสนอให้คู่กรณีเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยได้ภายใต้ มาตรา 21 และ มาตรา 22 ซึ่งให้สิทธิฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งสามารถเสนอขอไกล่เกลี่ยได้ แต่ยังคงเป็นไปบนพื้นฐานของความสมัครใจ ซึ่งหมายความว่า หากฝ่ายหนึ่งไม่ต้องการเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ย กระบวนการนี้ก็ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ ปัญหาที่ส่งผลให้ในหลายกรณี คู่กรณีเลือกที่จะดำเนินคดีในศาลแทน เนื่องจากไม่มีมาตรการจูงใจที่เพียงพอให้เลือกใช้การไกล่เกลี่ยเป็นแนวทางหลัก นอกจากนี้ แม้ว่าศาลอาจเสนอให้มีการไกล่เกลี่ยก่อนการพิจารณาคดี แต่ไม่มีมาตรการที่จูงใจเพียงพอให้คู่กรณียอมรับ เช่น ไม่มีมาตรการลดค่าธรรมเนียมศาลสำหรับคดีที่สามารถระงับข้อพิพาทผ่านไกล่เกลี่ย หรือไม่มีสิทธิประโยชน์ทางภาษีสำหรับคู่กรณีที่เลือกใช้การไกล่เกลี่ย ทำให้กระบวนการไกล่เกลี่ยยังไม่เป็นที่นิยมเมื่อเทียบกับกระบวนการพิจารณาคดีปกติ ซึ่งในบางกรณี คู่กรณีอาจเห็นว่าการดำเนินคดีในศาลอาจให้ผลลัพธ์ที่ดีกว่าการไกล่เกลี่ย

เมื่อเปรียบเทียบกับต่างประเทศ พบว่า สิงคโปร์เป็นหนึ่งในประเทศที่มีการพัฒนาไกล่เกลี่ยทางเศรษฐกิจ เพื่อสนับสนุนการไกล่เกลี่ยอย่างเป็นระบบ นอกเหนือจากการส่งเสริมการไกล่เกลี่ยผ่านศูนย์ไกล่เกลี่ยของรัฐแล้ว รัฐบาลสิงคโปร์ยังดำเนินมาตรการภาษีเพื่อลดต้นทุนของกระบวนการไกล่เกลี่ย โดยหนึ่งในมาตรการสำคัญ คือ การขยายสิทธิประโยชน์ทางภาษีให้แก่บริการไกล่เกลี่ย ซึ่งได้รับการเสนอโดยคณะกรรมการร่วมระหว่างกระทรวงกฎหมายและศาลสูงสุดของสิงคโปร์ ในปี ค.ศ. 2013 โดยมีข้อเสนอแนะให้มีมาตรการยกเว้นภาษี และสิทธิประโยชน์ทางภาษีสำหรับค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ย เพื่อให้กระบวนการไกล่เกลี่ยเป็นทางเลือกที่มีต้นทุนต่ำกว่าการดำเนินคดีในศาล ช่วยให้ภาคธุรกิจ และประชาชนเลือกใช้การไกล่เกลี่ยเป็นแนวทางหลักมากขึ้น ซึ่งนับเป็นหนึ่งในมาตรการที่ทำให้สิงคโปร์กลายเป็นศูนย์กลางการไกล่เกลี่ยเชิงพาณิชย์ระหว่างประเทศ⁴⁶ นอกจากนี้ สิงคโปร์ยังมีมาตรการลดภาษีหัก ณ ที่จ่ายให้แก่ผู้ไกล่เกลี่ยที่ไม่ได้พำนักในประเทศ โดยกำหนดให้ตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน ค.ศ. 2023 - 31 ธันวาคม ค.ศ. 2027 รายได้ที่ได้รับจากการให้บริการไกล่เกลี่ยในสิงคโปร์ โดยผู้ไกล่เกลี่ยต่างชาติจะถูกหักภาษี ณ ที่จ่ายเพียงร้อยละ 10 (จากเดิมร้อยละ 15) หรือสามารถเลือกเสียภาษีในอัตราร้อยละ 24 ของรายได้สุทธิได้ ซึ่งเป็นมาตรการที่ช่วยลดต้นทุนของผู้ให้บริการไกล่เกลี่ยระดับนานาชาติ และดึงดูดให้สิงคโปร์กลายเป็นศูนย์กลางการไกล่เกลี่ยระหว่างประเทศ ซึ่งอีกหนึ่งมาตรการที่สำคัญ คือ การยกเว้นใบอนุญาตทำงานสำหรับผู้ไกล่เกลี่ยจากต่างประเทศ ซึ่งหมายความว่า ผู้ไกล่เกลี่ยระดับนานาชาติสามารถเข้ามาให้บริการไกล่เกลี่ยในสิงคโปร์ได้โดย

⁴⁶Singapore Law Watch, **Mediation** [Online], available URL: <https://www.singaporelawwatch.sg/About-Singapore-Law/Overview/ch-03-mediation>, 2018 (December, 17).

ไม่ต้องขอใบอนุญาตทำงาน หากทำงานไม่เกิน 90 วันในหนึ่งปีปฏิทิน ซึ่งเป็นการลดต้นทุน และอำนวยความสะดวกให้ผู้เชี่ยวชาญด้านไกล่เกลี่ยจากต่างประเทศเข้ามาให้บริการในประเทศได้ง่ายขึ้นอีกด้วย⁴⁷ ส่วนในสหราชอาณาจักร รัฐบาลได้ดำเนินมาตรการลดค่าธรรมเนียมศาล เพื่อส่งเสริมให้คู่กรณีเลือกใช้กระบวนการไกล่เกลี่ยมากขึ้น โดยหากคู่กรณีเลือกใช้การไกล่เกลี่ยและบรรลุข้อตกลงก่อนที่คดีจะเข้าสู่ศาล ค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีจะลดลง หรืออาจได้รับการยกเว้นบางส่วน⁴⁸ และในกรณีของข้อพิพาทด้านภาษี กรมสรรพากรและศาลการ ยังมีโครงการ Alternative Dispute Resolution (ADR) เพื่อช่วยให้ผู้เสียภาษีสามารถแก้ไขข้อพิพาทด้านภาษี โดยใช้การไกล่เกลี่ยผ่านผู้เชี่ยวชาญที่ได้รับการฝึกอบรม ซึ่งช่วยลดความจำเป็นในการดำเนินคดี และลดภาระค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องอีกด้วย⁴⁹ ส่วนในออสเตรเลีย มีแนวทางที่คล้ายคลึงกับสหราชอาณาจักร โดยเฉพาะในกรณีของข้อพิพาทด้านภาษี สำนักงานภาษีออสเตรเลีย (Australian Taxation Office หรือ ATO) ส่งเสริมการไกล่เกลี่ยในข้อพิพาทด้านภาษี โดยมีบริการการอำนวยความสะดวกภายในองค์กร (In-house Facilitation) ซึ่งเป็นรูปแบบของการไกล่เกลี่ยที่ช่วยลดค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีสำหรับบุคคล และธุรกิจขนาดเล็กที่อาจมีหรือไม่มีตัวแทนก็ได้เป็นบริการไกล่เกลี่ยฟรี โดยเจ้าหน้าที่ ATO สามารถแก้ไขข้อพิพาทโดยไม่ต้องเข้าสู่กระบวนการศาล⁵⁰ นอกจากนี้ ออสเตรเลียยังมีหน่วยงานไกล่เกลี่ยแห่งชาติ เช่น Australian Mediation Association (AMA) ที่ให้บริการไกล่เกลี่ยโดยมีมาตรฐานระดับสากล และได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล ทำให้การใช้การไกล่เกลี่ยมีความแพร่หลายมากขึ้น โดยเฉพาะในกรณีของข้อพิพาททางการค้า และแรงงาน⁵¹ ทั้งนี้ ศาลในบางรัฐของออสเตรเลีย เช่น ศาลฎีกาของรัฐนิวเซาท์เวลส์ (Supreme Court of New South Wales) ยังมีแนวปฏิบัติที่เรียกว่า Court-Annexed

⁴⁷Ministry of Law Singapore, **Incentive and Exemption Schemes** [Online], available URL: <https://www.mlaw.gov.sg/law-practice-entities-and-lawyers/incentive-and-exemption-schemes/>, 2018 (January, 9).

⁴⁸HMRC, **Use alternative dispute resolution to settle a tax dispute** [Online], available URL: <https://www.gov.uk/guidance/tax-disputes-alternative-dispute-resolution-adr>, 2024 (January, 24).

⁴⁹Ibid.

⁵⁰Australian Mediation Association, **The ATO perspective: Alternative pathways in resolving tax disputes** [Online], available URL: <https://www.ato.gov.au/media-centre/the-ato-perspective-alternative-pathways-in-resolving-tax-disputes>, 2023 (April, 4).

⁵¹Australian Mediation Association, **Mediation Explained** [Online], available URL: <https://ama.asn.au/australian-mediation/>, 2015 (August, 17).

Mediation ซึ่งศาลสามารถสั่งให้คู่กรณีเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยก่อนการพิจารณาคดี⁵² และหากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่เข้าร่วม ศาลสามารถกำหนดบทลงโทษหรือพิจารณาค่าธรรมเนียมเพิ่มเติมได้⁵³

ดังนั้น ผู้เขียนจึงเห็นว่า ประเทศไทยควรพิจารณาใช้มาตรการด้านภาษี และสิทธิประโยชน์ทางค่าธรรมเนียมศาล เพื่อส่งเสริมให้คู่กรณีเลือกใช้การไกล่เกลี่ย เช่น การลดค่าธรรมเนียมศาลสำหรับข้อพิพาทที่สามารถตกลงกันได้ผ่านไกล่เกลี่ย หรือ การให้สิทธิประโยชน์ทางภาษี แก่ธุรกิจที่เลือกใช้ไกล่เกลี่ยเป็นแนวทางหลักในการระงับข้อพิพาท

4.1.3 ปัญหาความล่าช้าในการดำเนินกระบวนการไกล่เกลี่ยในศาล

แม้ว่าการไกล่เกลี่ยจะได้รับการออกแบบให้เป็นกระบวนการระงับข้อพิพาทที่รวดเร็ว และมีประสิทธิภาพมากกว่าการพิจารณาคดีในศาล แต่ในทางปฏิบัติระบบไกล่เกลี่ยของไทยยังคงประสบปัญหากับความล่าช้าในหลายประเด็น ส่งผลให้การระงับข้อพิพาทไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยหนึ่งในสาเหตุหลักที่ทำให้เกิดความล่าช้า คือ การที่กระบวนการไกล่เกลี่ยดำเนินไปควบคู่กับกระบวนการพิจารณาคดี ซึ่งหากการไกล่เกลี่ยไม่ประสบผลสำเร็จ คดีจะต้องถูกส่งกลับเข้าสู่การพิจารณาต่อไป ทำให้กระบวนการโดยรวมยืดเยื้อ นอกจากนี้ ระบบไกล่เกลี่ยของไทยยังต้องอาศัยความสมัครใจของคู่กรณีเป็นหลัก หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ยินยอม กระบวนการไกล่เกลี่ยก็ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ และอาจต้องรอการตัดสินใจของคู่กรณีเป็นเวลานาน ซึ่งเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้กระบวนการล่าช้า

ตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 มาตรา 21 กำหนดให้ “ถ้าคู่กรณีฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดประสงค์จะให้มีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ให้ยื่นคำร้องต่อหน่วยงานซึ่งดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท... ถ้าคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งไม่สมัครใจเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ให้หน่วยงานซึ่งดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจำหน่ายคำร้องไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้น และแจ้งให้คู่กรณีผู้ยื่นคำร้องไกล่เกลี่ยข้อพิพาททราบ...” และมาตรา 22 ของพระราชบัญญัตินี้กำหนดให้ “ให้คู่กรณีตกลงแต่งตั้งผู้ไกล่เกลี่ยคนหนึ่งหรือหลายคนจากบัญชีผู้ไกล่เกลี่ยที่หน่วยงานซึ่งดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจัดทำไว้ หากคู่กรณีไม่สามารถตกลงแต่งตั้งผู้ไกล่เกลี่ยได้ คู่กรณีอาจขอให้หน่วยงานดังกล่าวแต่งตั้งผู้ไกล่เกลี่ยจากบัญชีดังกล่าว ทั้งนี้ ตามระเบียบที่หน่วยงานซึ่งดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทกำหนด...” จะเห็นได้ว่า กระบวนการไกล่เกลี่ยต้องได้รับความสมัครใจจากคู่กรณี หากฝ่ายหนึ่งไม่สมัครใจ

⁵²Supreme Court of Victoria, **What is mediation?** [Online], available URL: <https://www.supremecourt.vic.gov.au/going-to-court/mediation>, 2021 (September, 28).

⁵³District Court of New South Wales, **Alternative dispute resolution (ADR)** [Online], available URL: <https://districtcourt.nsw.gov.au/district-court/alternative-dispute-resolution--adr/mediation.html>, 2020 (October, 1).

กระบวนการไกล่เกลี่ยก็ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ ส่งผลให้บางกรณีต้องรอการตัดสินใจของคู่กรณีเป็นเวลานาน และทำให้เกิดความล่าช้าในการดำเนินการ

นอกจากนี้ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 20 ตรี ยังกำหนดให้ “ก่อนยื่นฟ้องคดี บุคคลที่เป็นคู่กรณีอาจยื่นคำร้องต่อศาลที่มีเขตอำนาจหากมีการฟ้องคดีนั้น เพื่อขอให้ศาล แต่งตั้งผู้ประนีประนอมทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยให้คู่กรณีที่เกี่ยวข้องได้ตกลงหรือประนีประนอมยอมความกัน ในข้อที่พิพาท... หากคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งยินยอมเข้าร่วมการไกล่เกลี่ย ให้ศาลมีอำนาจเรียกคู่กรณีที่ เกี่ยวข้องมาศาลด้วยตนเอง โดยคู่กรณีจะมีหมายความมาด้วยหรือไม่ก็ได้ และแต่งตั้งผู้ประนีประนอม ดำเนินการไกล่เกลี่ยต่อไป...” และในมาตรา 23 กำหนดว่า “เมื่อศาลเห็นสมควร หรือมีคู่ความฝ่าย ที่เกี่ยวข้องได้ยื่นคำขอโดยทำเป็นคำร้อง ให้ศาลมีอำนาจที่จะออกคำสั่งขยายหรือย่นระยะเวลาตาม ที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายนี้ หรือตามที่ศาลได้กำหนดไว้ หรือระยะเวลาที่เกี่ยวข้องด้วยวิธีพิจารณา ความแพ่งอันกำหนดไว้ในกฎหมายอื่น เพื่อให้ดำเนินหรือมิให้ดำเนินกระบวนการวิธีพิจารณาใด ๆ ก่อน สิ้นระยะเวลานั้น แต่การขยายหรือย่นเวลาเช่นว่านี้ให้พึงทำได้ต่อเมื่อมีพฤติการณ์พิเศษ และศาลได้ มีคำสั่งหรือคู่ความมีคำขอขึ้นมาก่อนสิ้นระยะเวลานั้น เว้นแต่ในกรณีที่มีเหตุสุดวิสัย...” จะเห็นได้ว่า กฎหมายให้อำนาจศาล ในการเสนอให้คู่กรณีเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยได้ แต่อย่างไรก็ตาม ต้องขึ้นอยู่กับดุลพินิจของศาล และไม่มีระยะเวลาที่แน่นอนในการดำเนินการ ซึ่งอาจทำให้เกิดความล่าช้า ในกระบวนการไกล่เกลี่ยในศาลไทย ทั้งนี้ ในกรณีของคดีผู้บริโภคตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดี ผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 24 ได้บัญญัติให้ศาลดำเนินกระบวนการไกล่เกลี่ย การให้การ และการ สืบพยานในวันเดียวกันทันทีที่ศาลส่งรับคำฟ้อง โดยไม่ต้องรอการไต่สวนหรือกำหนดนัดแยกต่างหาก ซึ่งมีเจตนารมณ์เพื่อให้คดีมีความรวดเร็ว อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาข้อเท็จจริง พบว่า ในทางปฏิบัติ มาตรการดังกล่าวกลับอาจกลายเป็นอุปสรรค เนื่องจากศาลไม่สามารถจัดเวลาทำการให้ครอบคลุม ทั้งสามกระบวนการในวันเดียวได้จริง โดยเฉพาะในวันจันทร์ที่มักมีจำนวนคดีจำนวนมากเข้าสู่ระบบ ทำให้ต้องเลื่อนนัดซ้ำซ้อนหลายครั้ง⁵⁴ ยิ่งไปกว่านั้น แม้ว่าคดีผู้บริโภคจะเป็นคดีที่มีกฎหมายกำหนด ให้มีการไกล่เกลี่ยภาคบังคับในชั้นต้น แต่ในความเป็นจริงกลับพบว่า การไกล่เกลี่ยดังกล่าวไม่บรรลุ ผลสำเร็จในหลายกรณี เนื่องจากจำเลยไม่มาศาลในวันนัด หรือมีท่าทีปฏิเสธข้อเสนอของฝ่ายโจทก์ โดยสิ้นเชิง ทำให้การไกล่เกลี่ยไม่สามารถลดภาระศาลหรือเร่งรัดกระบวนการได้อย่างแท้จริง อาจกล่าวได้ว่า การบังคับให้มีการไกล่เกลี่ยในคดีผู้บริโภคโดยอัตโนมัติ นั้น ไม่ได้นำไปสู่ประสิทธิภาพตามที่กฎหมาย มุ่งหมายไว้ และอาจยิ่งทำให้ศาลต้องใช้เวลามากขึ้นในการดำเนินกระบวนการที่ไม่ก่อให้เกิดผล จึงควร พิจารณาทบทวนบทบาทของการไกล่เกลี่ยภาคบังคับในคดีผู้บริโภคว่ามีความจำเป็นในทุกกรณีหรือไม่

⁵⁴ สุทธิพงษ์ โอวาสัทธี, ปัญหาการดำเนินคดีผู้บริโภคกับข้อเท็จจริงที่ไม่เป็นไปตามความมุ่งหมายของ กฎหมาย (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2565), หน้า 16-17.

เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศที่มีการกำหนดกรอบเวลาชัดเจน เช่น ในสิงคโปร์ ภายใต้พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ย (Singapore Mediation Act 2017) กำหนดไว้อย่างชัดเจนว่า “คู่กรณีสามารถยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อให้รับรองข้อตกลงไกล่เกลี่ยเป็นคำสั่งศาลภายใน 8 สัปดาห์ หลังจากทำข้อตกลง”⁵⁵ ซึ่งช่วยให้กระบวนการไกล่เกลี่ยมีกรอบเวลาที่แน่นอน ลดปัญหาความล่าช้าของกระบวนการ และทำให้ข้อตกลงสามารถบังคับใช้ได้ทันที ในขณะที่สหราชอาณาจักร ระบบการไกล่เกลี่ยได้รับการผลักดันให้เป็นกลไกสำคัญในการลดภาระของศาล และส่งเสริมการระงับข้อพิพาทที่มีประสิทธิภาพ มีการใช้การไกล่เกลี่ยภาคบังคับ (Mandatory Mediation) ซึ่งกำหนดให้คู่กรณีต้องผ่านกระบวนการไกล่เกลี่ยก่อนเข้าสู่การพิจารณาคดี ซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติที่รัฐบาลอังกฤษกำลังพัฒนา กำหนดให้ข้อพิพาทที่มีมูลค่าต่ำ หรือคดีแพ่งบางประเภทต้องเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยก่อนที่จะสามารถดำเนินคดีในศาลได้ โดยรัฐบาลสหราชอาณาจักรเริ่มบังคับใช้ระบบนี้ในบริการไกล่เกลี่ยคดีเรียกร้องค่าเสียหายเล็กน้อยของศาลมณฑล สำหรับข้อพิพาทมูลค่าต่ำกว่า 10,000 ปอนด์ ซึ่งเป็นมาตรการที่ได้รับการพัฒนาเพื่อให้กระบวนการศาลมีประสิทธิภาพมากขึ้น หากคู่กรณีปฏิเสธการไกล่เกลี่ยโดยไม่มีเหตุผลอันสมควร ศาลสามารถกำหนดบทลงโทษ เช่น การเพิ่มค่าธรรมเนียมศาล หรืออาจส่งผลต่อคำสั่งค่าใช้จ่ายในภายหลัง⁵⁶ โดยมีหลักเกณฑ์สำคัญ ได้แก่ ข้อพิพาทที่อยู่ในขอบเขตของการไกล่เกลี่ยภาคบังคับ คือ ข้อพิพาทที่ไม่ซับซ้อนหรือมีมูลค่าต่ำ คู่กรณีต้องเข้าร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ยที่กำหนดโดยศาล และหากคู่กรณีปฏิเสธโดยไม่มีเหตุผล ศาลอาจพิจารณากำหนดบทลงโทษทางการเงินหรือพิจารณาในเรื่องค่าใช้จ่ายของคดี⁵⁷ ซึ่งในปัจจุบันยังมีข้อถกเถียงเกี่ยวกับข้อดีและข้อเสียของระบบบังคับการไกล่เกลี่ย โดยนักวิชาการบางส่วนมองว่าอาจเป็นการละเมิดสิทธิของคู่กรณีที่ต้องการพิจารณาคดีในศาลโดยตรง แต่รัฐบาลอังกฤษให้เหตุผลว่า กระบวนการไกล่เกลี่ยช่วยให้การระงับข้อพิพาทรวดเร็วขึ้น และลดต้นทุนทางกฎหมายของทั้งสองฝ่าย ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อระบบศาลโดยรวม⁵⁸ รวมทั้งในออสเตรเลีย ที่มีระบบการไกล่เกลี่ยที่พัฒนาอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะใน Federal Court of Australia ซึ่งกำหนดให้คดีแพ่งบางประเภทต้องผ่านการไกล่เกลี่ยก่อนเข้าสู่การพิจารณาคดี

⁵⁵Singapore Mediation Act 2017, Act 12.

⁵⁶Herbert Smith Freehills, **Mandatory mediation commences for Small Claims** [Online], available URL: <https://www.herbertsmithfreehills.com/notes/adr/2024-posts/compulsory-mediation-commences-in-county-court-small-claims>, 2024 (May, 29).

⁵⁷Farhan Ahmad, **Is Mandatory Mediation the Future?** [Online], available URL: <https://thebarristergroup.co.uk/blog/is-mandatory-mediation-the-future>, 2024 (September, 26).

⁵⁸Eversheds Sutherland, **Is mediation now mandatory in England and Wales?** [Online], available URL: <https://www.eversheds-sutherland.com/en/global/insights/is-mediation-now-mandatory-in-england-and-wales>, 2024 (February, 23).

ตาม Federal Court Rules 2011 (Cth) มาตรา 28.21 ซึ่งช่วยลดภาระของศาล และเร่งให้เกิดการระงับข้อพิพาทได้เร็วขึ้น⁵⁹ โดยหลักเกณฑ์ที่สำคัญ ได้แก่ คดีที่เกี่ยวข้องกับข้อพิพาททางแพ่งและพาณิชย์ จะต้องเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยก่อนขึ้นศาล หากคู่กรณีปฏิเสธการไกล่เกลี่ยโดยไม่มีเหตุผล ศาลสามารถ มีคำสั่งให้ดำเนินการไกล่เกลี่ยได้ โดยการไกล่เกลี่ยภาคบังคับมีการใช้ผู้ไกล่เกลี่ยมืออาชีพ ที่ได้รับการรับรองโดย Australian Mediation Association (AMA)⁶⁰ และกระบวนการไกล่เกลี่ยสามารถเกิดขึ้นได้ทั้งแบบออนไลน์ และแบบตัวต่อตัว⁶¹ นอกจากนี้ ศาลฎีกาของรัฐนิวเซาท์เวลส์ (Supreme Court of New South Wales) ยังมีแนวปฏิบัติที่เรียกว่า Court-Annexed Mediation ซึ่งหมายความว่า ศาลสามารถสั่งให้คู่กรณีเข้าสู่การไกล่เกลี่ยก่อนการพิจารณาคดี และหากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่เข้าร่วม ศาลสามารถกำหนดบทลงโทษ หรือพิจารณาค่าธรรมเนียมเพิ่มเติมได้อีกด้วย⁶²

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า การไกล่เกลี่ยในศาลไทยยังขาดกลไกที่มีประสิทธิภาพในการเร่งรัดกระบวนการให้เกิดผลสำเร็จโดยเร็ว เนื่องจากยังไม่มีกรอบเวลาที่แน่นอน และยังขึ้นอยู่กับดุลพินิจของศาล และความสมัครใจของคู่กรณี ซึ่งแตกต่างจากประเทศที่มีระบบไกล่เกลี่ยที่พัฒนาแล้ว เช่น สิงคโปร์ สหราชอาณาจักร และออสเตรเลีย ที่มีกรอบเวลาที่แน่นอน และมีมาตรการสนับสนุนให้คู่กรณีเลือกใช้การไกล่เกลี่ยเป็นทางเลือกหลักในการระงับข้อพิพาท

ผู้เขียนจึงเห็นว่า ประเทศไทยควรปรับปรุงระบบไกล่เกลี่ยในศาลให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยกำหนดกรอบเวลาที่แน่นอน เช่นเดียวกับสิงคโปร์ เพื่อลดความล่าช้า และส่งเสริมไกล่เกลี่ยภาคบังคับในบางคดี เช่น คดีแพ่งมูลค่าต่ำ ตามแนวทางของสหราชอาณาจักร ซึ่งช่วยให้คู่กรณียอมรับการไกล่เกลี่ยมากขึ้น นอกจากนี้ ควรพัฒนาผู้ไกล่เกลี่ยมืออาชีพตามต้นแบบของออสเตรเลีย เพื่อให้มั่นใจว่ากระบวนการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งให้มาตรการสนับสนุนจากภาครัฐ เช่น ลดค่าธรรมเนียมศาล หรือสิทธิประโยชน์ด้านภาษี และเพิ่มบทลงโทษสำหรับการปฏิเสธการไกล่เกลี่ยโดยไม่มีเหตุผล ซึ่งเป็นมาตรการที่ใช้ในหลายประเทศ หากมีการนำแนวทางเหล่านี้มาปรับใช้ การไกล่เกลี่ยจะเป็นกลไกสำคัญในการลดภาระของศาลและเพิ่มประสิทธิภาพในการระงับข้อพิพาทในประเทศไทย

⁵⁹Federal Court of Australia, **Mediation** [Online], available URL: <https://www.fedcourt.gov.au/services/ADR/mediation>, 2018 (November, 28).

⁶⁰Australian Mediation Association, **Mediation Explained** [Online], available URL: <https://ama.asn.au/australian-mediation/>, 2015 (August, 17).

⁶¹Federal Circuit and Family Court of Australia, **General federal law: Mediation** [Online], available URL: <https://www.fcfcfa.gov.au/gfl/mediation>, 2021 (August, 31).

⁶²District Court of New South Wales, **Alternative dispute resolution (ADR)** [Online], available URL: <https://districtcourt.nsw.gov.au/district-court/alternative-dispute-resolution--adr/mediation.html>, 2020 (October, 1).

4.1.4 ปัญหาข้อจำกัดของประเภทคดีที่สามารถเข้าสู่การไกล่เกลี่ย

แม้ว่าการไกล่เกลี่ยจะเป็นกลไกสำคัญในการระงับข้อพิพาททางแพ่งและพาณิชย์ในระบบกฎหมายไทย แต่ปัจจุบันยังคงมีข้อจำกัดในประเภทของคดีที่สามารถเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ย ซึ่งอาจเป็นอุปสรรคต่อการใช้ไกล่เกลี่ยให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด โดยเฉพาะในกรณีที่ข้อพิพาทบางประเภทสามารถยุติได้ผ่านการเจรจาต่อรอง แต่กลับไม่สามารถเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยตามกฎหมายไทยได้ ซึ่งพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งได้กำหนดหลักเกณฑ์ของคดีที่สามารถเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ย โดยกำหนดให้คดีแพ่งบางประเภทสามารถเข้าสู่การไกล่เกลี่ยได้ แต่มีข้อจำกัดที่ไม่ครอบคลุมคดีที่ซับซ้อนหรือคดีที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและสถานะทางกฎหมายของบุคคล

ภายใต้พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 มาตรา 20 กำหนดให้การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางแพ่งไม่สามารถทำได้หากเป็นคดีที่เกี่ยวข้องกับสิทธิแห่งสภาพบุคคล สิทธิในครอบครัว หรือกรรมสิทธิ์ในอสังหาริมทรัพย์ อย่างไรก็ตาม คดีที่สามารถเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ย ได้แก่ ข้อพิพาทเกี่ยวกับที่ดินที่มีใช้กรรมสิทธิ์ ข้อพิพาทระหว่างทายาทเกี่ยวกับทรัพย์สินมรดก และข้อพิพาทอื่นที่กำหนดโดยพระราชกฤษฎีกา นอกจากนี้ ยังเปิดโอกาสให้คดีที่มีทุนทรัพย์ไม่เกิน 5,000,000 บาท หรือจำนวนที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกาเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยได้ ซึ่งหมายความว่าคดีแพ่งที่เข้าเกณฑ์ข้างต้นสามารถเข้าสู่การไกล่เกลี่ยได้ภายใต้กรอบของกฎหมาย จากข้อจำกัดดังกล่าว ส่งผลให้ข้อพิพาทบางประเภทต้องเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดี แม้ว่าคู่กรณีจะสามารถหาข้อตกลงร่วมกันได้โดยไม่ต้องพึ่งพาคำพิพากษาของศาล ตัวอย่างเช่น คดีเกี่ยวกับสิทธิในครอบครัว เช่น คดีเกี่ยวกับการหย่าร้าง การกำหนดสิทธิในการเลี้ยงดูบุตร และการแบ่งทรัพย์สินหลังการหย่า เป็นต้น หรือในคดีที่เกี่ยวข้องกับสิทธิแห่งสภาพบุคคล เช่น คดีเกี่ยวกับการรับรองบุตร หรือการเพิกถอนการรับรองบุตร เป็นต้น หรือคดีเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ในอสังหาริมทรัพย์ เช่น ข้อพิพาทเกี่ยวกับการโอนกรรมสิทธิ์หรือการถือครองที่ดิน รวมทั้งคดีอาญาบางประเภท แม้ว่าจะมีการไกล่เกลี่ยในความผิดอันยอมความได้ ตามมาตรา 35 แห่งพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 แต่คดีอาญาโดยทั่วไป กลับไม่สามารถเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยได้ และในปัจจุบันยังไม่มีระบบไกล่เกลี่ยที่ชัดเจนในกระบวนการศาลในคดีอาชญากรรม และคดีทางปกครอง ซึ่งจากข้อจำกัดของกฎหมายไทยทำให้คดีที่อาจสามารถยุติข้อพิพาทได้โดยไม่ต้องเข้าสู่กระบวนการศาล ยังไม่สามารถใช้ไกล่เกลี่ยเป็นเครื่องมือทางกฎหมายได้ ตัวอย่างเช่น ในคดีครอบครัว แม้ว่าข้อพิพาทเกี่ยวกับการหย่าร้าง และการแบ่งทรัพย์สินจะสามารถยุติได้ผ่านการเจรจา แต่ยังไม่มีแนวทางชัดเจนในการใช้ไกล่เกลี่ยภาคบังคับในคดีเหล่านี้ หรือในข้อพิพาทด้านกรรมสิทธิ์ที่ดิน แม้ว่าคู่กรณีอาจตกลงกันได้เอง แต่ต้องเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีในศาล ทำให้เกิดความล่าช้าและเพิ่มภาระให้กับศาล รวมทั้งในคดีภาษี ซึ่งการขาดระบบไกล่เกลี่ยในข้อพิพาทด้านภาษี ทำให้ภาคธุรกิจและผู้เสียภาษีต้องเข้าสู่กระบวนการฟ้องร้องในศาลแทน ส่งผลให้อาจนำไปสู่ปัญหาการฟ้องร้องที่ไม่จำเป็น และทำให้กระบวนการพิจารณาคดีใช้เวลานานขึ้น

เมื่อเปรียบเทียบกับกฎหมายของต่างประเทศ พบว่า สิงคโปร์ สหราชอาณาจักร และออสเตรเลีย มีแนวทางที่ครอบคลุมมากกว่าสำหรับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวและทรัพย์สิน โดยมีการกำหนดหลักเกณฑ์ที่ช่วยให้คู่กรณีสามารถใช้ไกล่เกลี่ยได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยในสิงคโปร์ ระบบไกล่เกลี่ยได้รับการบูรณาการเข้ากับกระบวนการพิจารณาคดีของศาลครอบครัว (Family Justice Courts) อย่างเป็นระบบ และมีกฎหมายรองรับอย่างชัดเจน เช่น Family Justice Act 2014 ซึ่งกำหนดให้มีศูนย์ไกล่เกลี่ยครอบครัว (Family Dispute Resolution Centre หรือ FDRC) เพื่อเป็นช่องทางแรกในการระงับข้อพิพาทก่อนที่คดีจะเข้าสู่การพิจารณาโดยศาล⁶³ นอกจากนี้ สิงคโปร์ยังมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการหย่าร้างและสิทธิในการดูแลบุตรอย่างครอบคลุม เช่น Women's Charter (Chapter 353) ที่กำหนดให้คู่กรณีต้องผ่านการไกล่เกลี่ยหรือการให้คำปรึกษาก่อนยื่นคำร้องหย่า เพื่อช่วยลดผลกระทบต่อด็กและส่งเสริมให้เกิดข้อตกลงที่เป็นประโยชน์ต่อทั้งสองฝ่าย โดยเฉพาะในกรณีที่มีบุตรที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ คู่สมรสต้องเข้าร่วมโครงการเลี้ยงดูบุตรภาคบังคับ (Mandatory Parenting Programme หรือ MPP) ซึ่งเป็นข้อกำหนดที่ช่วยให้ผู้ปกครองมีความเข้าใจในผลกระทบของการหย่าร้างต่อบุตร และส่งเสริมให้เกิดการเจรจาเพื่อหาทางออกร่วมกัน ก่อนเข้าสู่กระบวนการฟ้องหย่า⁶⁴ สำหรับข้อพิพาทเกี่ยวกับทรัพย์สิน สิงคโปร์มีระบบไกล่เกลี่ยที่ครอบคลุม เพื่อให้คู่กรณีสามารถเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ย ในการหาข้อตกลงเกี่ยวกับการแบ่งสินสมรสได้ โดยการไกล่เกลี่ยสามารถดำเนินการผ่านศูนย์ไกล่เกลี่ยสิงคโปร์ (Singapore Mediation Centre หรือ SMC) หรือศูนย์ไกล่เกลี่ยชุมชน (Community Mediation Centres หรือ CMC) ซึ่งช่วยลดข้อจำกัดในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม และทำให้คู่สมรสที่ต้องการแยกทางสามารถตกลงเรื่องทรัพย์สินได้โดยไม่ต้องเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีที่ยืดเยื้อ⁶⁵ ในกรณีที่เกี่ยวข้องกับข้อพิพาททางภาษี สิงคโปร์ยังมีแนวทางการไกล่เกลี่ยที่ช่วยลดความจำเป็นในการดำเนินคดีผ่านระบบศาล โดยมีกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เช่น พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ย (Singapore Mediation Act 2017) ซึ่งเปิดโอกาสให้การไกล่เกลี่ยในคดีภาษีสามารถบรรลุข้อตกลงที่มีผลผูกพันทางกฎหมายได้หากได้รับการรับรองจากศาล⁶⁶ ส่วนในสหราชอาณาจักร ระบบไกล่เกลี่ยได้รับการพัฒนาให้เป็นกระบวนการที่ได้รับการสนับสนุนจากศาล และรัฐบาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีของข้อพิพาทครอบครัว และ

⁶³Eunice Chua, "Mediation in the Singapore Family Justice Courts: Examining the mandatory mediation model under the judge-led approach," *Civil Justice Quarterly* 38 (2019): 97–110.

⁶⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 110.

⁶⁵Singapore Legal Advice, *Divorce Mediation in Singapore* [Online], available URL: <https://singaporelegaladvice.com/law-articles/divorce-mediation-in-singapore>, 2024 (January, 9).

⁶⁶Danny Quah, "Mediating Tax Disputes in Singapore," *Singapore Academy of Law Practitioner* 9 (2020): 1-25.

ทรัพย์สิน ภายใต้กฎหมาย Family Procedure Rules 2010 ได้มีการกำหนดให้คู่สมรสที่ต้องการหย่าต้องเข้าร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ย หรือ Mediation Information and Assessment Meeting (MIAM) ก่อนที่จะสามารถดำเนินการฟ้องหย่าในศาลได้ การกำหนดมาตรการดังกล่าวช่วยให้คู่กรณีมีโอกาสเจรจาและหาข้อตกลงร่วมกันโดยไม่ต้องพึ่งพาคำพิพากษาของศาล ซึ่งเป็นแนวทางที่ช่วยลดความตึงเครียดระหว่างคู่กรณีและลดภาระของศาล⁶⁷ นอกจากนี้ สหราชอาณาจักรยังมีมาตรการที่ส่งเสริมให้ประชาชนเลือกใช้การไกล่เกลี่ยมากกว่าการดำเนินคดี โดยมีโครงการสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการไกล่เกลี่ย เช่น Legal Aid for Mediation ซึ่งให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายสำหรับผู้ที่มีข้อจำกัดทางการเงิน รวมถึงการลดค่าธรรมเนียมศาลหากคู่กรณีสามารถบรรลุข้อตกลงกันได้ก่อนเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดี⁶⁸ นอกจากนี้ ข้อพิพาทด้านภาษีในสหราชอาณาจักรสามารถเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยผ่านโครงการ Alternative Dispute Resolution (ADR) ของกรมสรรพากร และตุลาการ ซึ่งช่วยให้ผู้เสียภาษีสามารถระงับข้อพิพาทโดยไม่ต้องเข้าสู่การพิจารณาคดีในศาลภาษี⁶⁹ ส่วนในออสเตรเลีย ระบบไกล่เกลี่ยได้รับการบูรณาการเข้ากับกระบวนการศาลในหลายระดับ โดยเฉพาะในกรณีของข้อพิพาทครอบครัวและข้อพิพาทเกี่ยวกับทรัพย์สิน ภายใต้พระราชบัญญัติกฎหมายครอบครัว (Family Law Act 1975) ของออสเตรเลียกำหนดให้ข้อพิพาทที่เกี่ยวข้องกับการหย่าร้าง การเลี้ยงดูบุตร และการแบ่งทรัพย์สิน ต้องผ่านกระบวนการไกล่เกลี่ยก่อนที่จะเข้าสู่การพิจารณาคดีในศาล โดยมีกลไกภาคบังคับ เช่น Family Dispute Resolution (FDR) ซึ่งเป็นกระบวนการที่ต้องดำเนินการก่อนที่ผู้ปกครองจะสามารถยื่นคำร้องเกี่ยวกับสิทธิในการเลี้ยงดูบุตรในศาลได้ หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งปฏิเสธไม่เข้าร่วมโดยไม่มีเหตุผลอันสมควร ศาลสามารถกำหนดบทลงโทษหรือใช้การพิจารณาคดีที่เข้มงวดมากขึ้น⁷⁰ อีกทั้ง ยังมีแนวทางที่ช่วยให้ข้อพิพาทเกี่ยวกับทรัพย์สินสามารถเข้าสู่การไกล่เกลี่ยได้โดยสะดวก โดย Australian Mediation Association (AMA) ให้บริการการไกล่เกลี่ยที่ได้รับการรับรองและสามารถใช้เป็นหลักฐานทางกฎหมายได้หากคู่กรณีสามารถตกลงกันได้อีกด้วย⁷¹

⁶⁷Amanda Phillips-Wylds, **What is a Mediation Information and Assessment Meeting (MIAM)?** [Online], available URL: <https://www.familylawpartners.co.uk/blog/what-is-a-mediation-information-and-assessment-meeting-miam/>, 2025 (January, 29).

⁶⁸National Family Mediation, **Legal Aid for Mediation** [Online], available URL: <https://www.nfm.org.uk/about-family-mediation-services/legal-aid-for-mediation/>, 2020 (November, 11).

⁶⁹HMRC, **Use alternative dispute resolution to settle a tax dispute** [Online], available URL: <https://www.gov.uk/guidance/tax-disputes-alternative-dispute-resolution-adr>, 2024 (January, 24).

⁷⁰Australian Government, **Family Dispute Resolution** [Online], available URL: <https://www.ag.gov.au/families-and-marriage/families/family-dispute-resolution>, 2025 (February, 3).

⁷¹Australian Mediation Association, **Mediation Explained** [Online], available URL: <https://ama.asn.au/australian-mediation/>, 2015 (August, 17).

จะเห็นได้ว่า ในประเทศที่มีระบบไกล่เกลี่ยที่พัฒนาแล้ว เช่น สิงคโปร์ สหราชอาณาจักร และออสเตรเลีย ได้มีกฎหมายที่สนับสนุนการไกล่เกลี่ยในคดีที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวและทรัพย์สินอย่างครอบคลุม โดยมีมาตรการภาคบังคับในบางกรณีและการสนับสนุนจากภาครัฐเพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงกระบวนการไกล่เกลี่ยได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นแนวทางที่ประเทศไทยสามารถนำมาใช้เป็นต้นแบบในการพัฒนาระบบไกล่เกลี่ยให้ครอบคลุมมากขึ้น

ผู้เขียนจึงเห็นว่า ประเทศไทยควรปรับปรุงระบบไกล่เกลี่ยโดยขยายประเภทคดีที่สามารถเข้าสู่กระบวนการนี้ได้มากขึ้น เช่นเดียวกับสิงคโปร์ ที่ใช้ระบบไกล่เกลี่ยภาคบังคับในคดีครอบครัวผ่าน Family Justice Courts และศูนย์ไกล่เกลี่ยเฉพาะทาง เพื่อให้ข้อพิพาทเกี่ยวกับการหย่าร้าง การดูแลบุตร และการแบ่งทรัพย์สินสามารถได้รับการแก้ไขก่อนเข้าสู่กระบวนการศาล ในกรณีของข้อพิพาทเกี่ยวกับทรัพย์สินและภาษี ควรนำแนวทางของสหราชอาณาจักรและออสเตรเลียมาใช้ โดยเปิดโอกาสให้การไกล่เกลี่ยเป็นทางเลือกหลักในการระงับข้อพิพาททางแพ่ง เช่น การใช้ระบบ Alternative Dispute Resolution (ADR) ในข้อพิพาทภาษีเพื่อช่วยลดภาระของศาลและทำให้การระงับข้อพิพาทมีความรวดเร็วขึ้น นอกจากนี้ ประเทศไทยควรกำหนดการไกล่เกลี่ยภาคบังคับในบางประเภทคดี เช่นเดียวกับสหราชอาณาจักร ที่กำหนดให้คดีแพ่งมูลค่าต่ำ ต้องผ่านการไกล่เกลี่ยก่อนขึ้นศาล และ ออสเตรเลีย ที่ใช้ระบบไกล่เกลี่ยภาคบังคับในคดีครอบครัว ซึ่งช่วยลดภาระของศาล และส่งเสริมให้คู่กรณีสามารถหาข้อตกลงร่วมกันได้โดยไม่ต้องดำเนินคดีที่ยืดเยื้อ ซึ่งหากประเทศไทยนำแนวทางเหล่านี้มาปรับใช้ จะช่วยให้ระบบไกล่เกลี่ยมีประสิทธิภาพมากขึ้น ลดความล่าช้าในการพิจารณาดี ลดภาระของศาล และช่วยให้ประชาชนสามารถเข้าถึงกระบวนการระงับข้อพิพาทได้ง่ายขึ้น

5. ข้อเสนอแนะ

ปัจจุบันยังมีข้อจำกัดหลายประการที่ทำให้กระบวนการไกล่เกลี่ยขาดประสิทธิภาพ เช่น ข้อตกลงไกล่เกลี่ยไม่มีผลบังคับทางกฎหมายโดยอัตโนมัติ ศาลไม่มีอำนาจเพียงพอในการสนับสนุนและกำกับดูแลกระบวนการไกล่เกลี่ย และไม่มีมาตรการจูงใจที่เพียงพอให้คู่กรณีเลือกใช้การไกล่เกลี่ยแทนการดำเนินคดีในศาล เมื่อพิจารณากฎหมาย และแนวปฏิบัติของประเทศที่มีระบบไกล่เกลี่ยที่ประสบความสำเร็จ เช่น สิงคโปร์ สหราชอาณาจักร และออสเตรเลีย พบว่า การที่ศาลมีบทบาทเชิงรุกในการสนับสนุนและควบคุมกระบวนการไกล่เกลี่ยเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ระบบนี้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ดังนั้น จึงมีข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงบทบาทของศาลในกระบวนการไกล่เกลี่ย ดังนี้

1) ข้อตกลงที่ได้จากการไกล่เกลี่ยในปัจจุบันไม่มีผลบังคับทางกฎหมายโดยอัตโนมัติ และต้องดำเนินการผ่านกระบวนการพิจารณาของศาล หรืออาศัยความสมัครใจของคู่กรณีในการปฏิบัติตาม ซึ่งอาจนำไปสู่ปัญหาการบิดพลิ้ว หรือไม่ปฏิบัติตามข้อตกลง ส่งผลให้กลไกการไกล่เกลี่ยขาดประสิทธิภาพ

และไม่สามารถเป็นทางเลือกที่แท้จริงในการระงับข้อพิพาท เพื่อให้กระบวนการไกล่เกลี่ยมีความน่าเชื่อถือ และได้รับการยอมรับในทางปฏิบัติ ควรแก้ไขมาตรา 32-34 ของพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 โดยเพิ่มบทบัญญัติที่กำหนดให้ข้อตกลงไกล่เกลี่ยที่ได้รับการรับรองโดยศาลให้มีผลบังคับเสมือนคำพิพากษาของศาล และสามารถนำไปใช้บังคับได้ตามกฎหมายว่าด้วยวิธีพิจารณาความแพ่ง โดยไม่ต้องดำเนินการฟ้องร้องใหม่

ทั้งนี้ ควรกำหนดกลไกที่ชัดเจนสำหรับการรับรองข้อตกลงไกล่เกลี่ยโดยศาล เช่น ศาลมีอำนาจตรวจสอบ และรับรองข้อตกลงไกล่เกลี่ย เพื่อให้มั่นใจว่าข้อตกลงมีความเป็นธรรม และไม่ขัดต่อกฎหมาย โดยข้อตกลงไกล่เกลี่ยที่ได้รับการรับรองโดยศาลสามารถบังคับใช้ได้ทันที เว้นแต่มีเหตุให้ศาลเห็นว่าไม่ควรรับรอง เช่น มีการบังคับ ชูเชื้อ หรือเป็นข้อตกลงที่ขัดต่อกฎหมาย และการกำหนดหลักเกณฑ์และขั้นตอนในการรับรองข้อตกลงไกล่เกลี่ยผ่านกฎหมายลำดับรอง เช่น ข้อกำหนดของศาลฎีกา หรือประกาศของคณะกรรมการไกล่เกลี่ย เพื่อให้กระบวนการมีความรวดเร็ว และเป็นมาตรฐาน เป็นต้น นอกจากนี้ ควรมีการแก้ไขมาตรา 34 เพื่อให้อำนาจประธานศาลฎีกาหรือคณะกรรมการที่เกี่ยวข้องออกข้อกำหนดเพิ่มเติมเกี่ยวกับการรับรอง และบังคับใช้ข้อตกลงไกล่เกลี่ยให้มีความชัดเจน ซึ่งแนวทางนี้จะช่วยลดภาระของศาล ลดปริมาณคดีที่ต้องเข้าสู่การพิจารณาคดี และเพิ่มประสิทธิภาพของกระบวนการไกล่เกลี่ยในประเทศไทย

2) ศาลควรมีบทบาทเชิงรุกมากขึ้น แต่อำนาจในการส่งเสริมและกำกับการไกล่เกลี่ยควรอยู่ภายใต้กลไกและเงื่อนไขที่เหมาะสม เพื่อไม่ให้เป็นการละเมิดควรต่อระบบศาลหรือคู่กรณี แม้ว่าปัจจุบันศาลสามารถแนะนำให้มีการไกล่เกลี่ยได้ แต่ยังไม่มีความชัดเจนเพียงพอในการส่งเสริมหรือกำหนดให้คู่กรณีต้องเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยในกรณีที่เห็นว่าเหมาะสม อย่างไรก็ตาม บทเรียนจากคดีผู้บริโภคภายใต้พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 24 ซึ่งกำหนดให้ศาลดำเนินกระบวนการไกล่เกลี่ย การให้การ และการสืบพยานในวันเดียวกัน อาจสะท้อนว่า แม้จะมีเจตนารมณ์เพื่อให้คดีเป็นไปอย่างรวดเร็ว แต่ในทางปฏิบัติกลับทำให้ศาลต้องเลื่อนนัดซ้ำซ้อน เนื่องจากไม่สามารถดำเนินการทั้งหมดในวันเดียวได้ และในหลายกรณีที่จำเลยไม่เข้าร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ยจึงไม่เกิดผล ดังนั้น ข้อเสนอจึงควรมุ่งไปที่การเพิ่มอำนาจของศาล ในการพิจารณาคัดเลือก คดีที่เหมาะสมกับการไกล่เกลี่ย และสามารถออกคำสั่งให้มีการไกล่เกลี่ยได้ในกรณีที่เห็นว่าการดำเนินคดีอาจก่อให้เกิดค่าใช้จ่ายโดยไม่จำเป็น หรือหากมีแนวโน้มว่าคู่กรณีสามารถตกลงกันได้ โดยควรบัญญัติในพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่ง พร้อมทั้งกำหนดหลักเกณฑ์การใช้ดุลพินิจของศาลอย่างชัดเจน ผ่านระเบียบของสำนักงานศาลยุติธรรมหรือข้อกำหนดของศาลฎีกา เพื่อหลีกเลี่ยงการใช้กลไกบังคับโดยอัตโนมัติกับทุกคดีเหมือนเช่นคดีผู้บริโภค แนวทางเช่นนี้ จะช่วยให้ศาลมีบทบาทสนับสนุนกระบวนการไกล่เกลี่ยได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยไม่ก่อให้เกิดความล่าช้าหรือความซ้ำซ้อนในกระบวนการยุติธรรม และจะทำให้การไกล่เกลี่ยสามารถนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพแท้จริง

3) การกำหนดมาตรการจูงใจเพื่อส่งเสริมให้คู่กรณีเลือกใช้การไกล่เกลี่ย เพื่อลดภาระของศาล และส่งเสริมให้คู่กรณีเลือกใช้การไกล่เกลี่ย ควรกำหนดมาตรการจูงใจที่ชัดเจนเพื่อสร้างแรงจูงใจให้คู่กรณีเข้าร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ยโดยสมัครใจ มาตรการดังกล่าวอาจรวมถึงการลดค่าธรรมเนียมศาลสำหรับคู่กรณีที่ตกลงเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยก่อนการฟ้องคดี หรือการให้สิทธิพิเศษทางภาษีแก่ฝ่ายที่เลือกใช้การไกล่เกลี่ยแทนการดำเนินคดีในศาล นอกจากนี้ ควรมีการกำหนดมาตรการที่ช่วยลดค่าใช้จ่ายในการไกล่เกลี่ย เช่น การสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการไกล่เกลี่ยโดยรัฐ หรือการกำหนดกองทุนช่วยเหลือการไกล่เกลี่ยสำหรับคู่กรณีที่มีข้อจำกัดทางการเงิน รวมถึงมาตรการที่เพิ่มภาระค่าใช้จ่ายสำหรับฝ่ายที่ปฏิเสธการไกล่เกลี่ยโดยไม่มีเหตุผลสมควร เช่น การกำหนดให้ฝ่ายที่ปฏิเสธต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายเพิ่มเติมหากภายหลังแพ้คดีในศาล ทั้งนี้ มาตรการดังกล่าวสามารถดำเนินการได้โดยการแก้ไขระเบียบของศาลหรือประกาศของสำนักงานศาลยุติธรรม เพื่อให้เกิดผลบังคับใช้ และกระตุ้นให้การไกล่เกลี่ยกลายเป็นทางเลือกหลักในการระงับข้อพิพาท

4) ปัจจุบันคุณภาพของกระบวนการไกล่เกลี่ยขึ้นอยู่กับทักษะและความเชี่ยวชาญของผู้ไกล่เกลี่ย ซึ่งในบางกรณีอาจยังไม่ได้มาตรฐานที่เหมาะสม ทำให้กระบวนการไกล่เกลี่ยอาจไม่สามารถแก้ไขข้อพิพาทได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นธรรม เพื่อยกระดับมาตรฐานของผู้ไกล่เกลี่ย ควรมีการอบรมและพัฒนาองค์ความรู้สำหรับผู้ไกล่เกลี่ยอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะในคดีที่มีความซับซ้อน เช่น คดีธุรกิจ คดีที่เกี่ยวข้องกับสิทธิพื้นฐานของประชาชน หรือคดีที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายระหว่างประเทศ นอกจากนี้ ควรกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของคุณสมบัติผู้ไกล่เกลี่ย เช่น ต้องผ่านการฝึกอบรมจากหน่วยงานที่ได้รับการรับรอง และต้องผ่านการประเมินความสามารถในการไกล่เกลี่ยอย่างต่อเนื่อง รวมถึงกำหนดให้ผู้ไกล่เกลี่ยต้องมีจริยบรรณวิชาชีพที่ชัดเจน ทั้งนี้ ศาลสามารถมีบทบาทในการกำกับดูแลและสนับสนุนการพัฒนาผู้ไกล่เกลี่ยได้ เช่น การร่วมมือกับสถาบันการศึกษาหรือหน่วยงานของรัฐในการจัดอบรม หรือกำหนดหลักเกณฑ์การรับรองคุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยผ่านกฎหมายลำดับรอง เช่น ข้อกำหนดของศาลฎีกาหรือระเบียบของกระทรวงยุติธรรม เพื่อให้มั่นใจว่าผู้ไกล่เกลี่ยมีความสามารถและความเป็นกลางในการปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งจะช่วยให้กระบวนการไกล่เกลี่ยมีมาตรฐานที่สูงขึ้น และสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการระงับข้อพิพาทได้อย่างแท้จริง

6. บทสรุป

ในปัจจุบัน กระบวนการพิจารณาคดีในศาลไทยต้องรับภาระจำนวนคดีที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เกิดความล่าช้าในการพิจารณาคดีและสร้างภาระทั้งต่อศาลและคู่กรณีระบบไกล่เกลี่ยจึงถูกส่งเสริมให้เป็นทางเลือกในการระงับข้อพิพาท เพื่อลดภาระของศาล ลดต้นทุนในการดำเนินคดี และเพิ่มประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรม อย่างไรก็ตาม ระบบไกล่เกลี่ยของไทยยังเผชิญกับปัญหา

หลายประการ ไม่ว่าจะเป็นข้อตกลงที่เกิดจากกระบวนการไกล่เกลี่ยซึ่งไม่มีผลผูกพันทางกฎหมายโดยอัตโนมัติ ความสมัครใจของคู่กรณีที่อาจส่งผลให้การไกล่เกลี่ยไม่สามารถดำเนินไปได้ และข้อจำกัดในเชิงโครงสร้างที่ทำให้กระบวนการไกล่เกลี่ยภายในศาลยังขาดประสิทธิภาพ

จากการพิจารณาถึงกฎหมายภายในของประเทศไทย กล่าวคือ พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 20 ตรี ทำให้เข้าใจได้ว่าประเทศไทยตระหนักถึงความสำคัญของกระบวนการไกล่เกลี่ยในฐานะกลไกทางเลือกในการระงับข้อพิพาท ซึ่งสามารถนำมาใช้ได้ทั้งในระยะก่อนฟ้องและระหว่างการดำเนินคดี เพื่อช่วยลดภาระของศาล ลดค่าใช้จ่าย และเพิ่มโอกาสให้คู่กรณีสามารถหาทางออกที่เป็นธรรมได้โดยไม่จำเป็นต้องดำเนินคดีในศาล อย่างไรก็ตาม แม้ว่ากฎหมายดังกล่าวจะมีบทบัญญัติที่กำหนดให้มีการไกล่เกลี่ยแต่ข้อจำกัดในเรื่องการบังคับใช้ข้อตกลงที่เกิดจากกระบวนการไกล่เกลี่ยยังคงเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นของคู่กรณีในการเลือกใช้กระบวนการดังกล่าว ส่งผลให้การฟ้องร้องคดีต่อศาลยังคงเป็นทางเลือกหลักมากกว่าการใช้กลไกไกล่เกลี่ยเพื่อระงับข้อพิพาท นอกจากนี้ แม้ว่าการไกล่เกลี่ยจะเป็นกระบวนการที่ได้รับการส่งเสริม แต่เนื่องจากระบบไกล่เกลี่ยของไทยยังคงยึดหลักความสมัครใจของคู่กรณีเป็นสำคัญ ทำให้บางกรณีที่มีแนวโน้มสามารถยุติข้อพิพาทผ่านกระบวนการไกล่เกลี่ยกลับไม่สามารถดำเนินการได้ เนื่องจากฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่ยินยอมเข้าร่วม ส่งผลให้ความพยายามในการลดปริมาณคดีที่เข้าสู่ศาลและเพิ่มประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรมยังไม่ประสบความสำเร็จอย่างเต็มที่ นอกจากนี้ การขาดมาตรการจูงใจที่เพียงพอเพื่อกระตุ้นให้คู่กรณีเลือกใช้กระบวนการไกล่เกลี่ยแทนการดำเนินคดียังเป็นอีกปัจจัยที่ทำให้ระบบไกล่เกลี่ยของไทยไม่สามารถนำไปสู่การใช้งานได้อย่างแพร่หลายเท่าที่ควร เมื่อพิจารณาถึงแนวทางของต่างประเทศ สิงคโปร์มีกฎหมายที่เอื้อให้ข้อตกลงไกล่เกลี่ยมีผลบังคับใช้ได้โดยง่ายผ่านการรับรองของศาลโดยตรง ขณะที่สหราชอาณาจักรใช้แนวทางการกำหนดให้การไกล่เกลี่ยเป็นข้อบังคับในบางประเภทของคดี และมีระบบกลไกทางกฎหมายที่ทำให้ข้อตกลงไกล่เกลี่ยมีผลบังคับใช้โดยอัตโนมัติ ส่วนออสเตรเลียมุ่งเน้นไปที่การกำหนดให้การไกล่เกลี่ยเป็นขั้นตอนที่ต้องดำเนินการก่อนการพิจารณาคดีในคดีแพ่งบางประเภท พร้อมทั้งสนับสนุนให้กระบวนการไกล่เกลี่ยกลายเป็นทางเลือกหลักในการระงับข้อพิพาท

ด้วยเหตุนี้ แนวทางในการพัฒนาระบบไกล่เกลี่ยของไทยควรมุ่งเน้นไปที่การปรับปรุงกฎหมายให้ข้อตกลงไกล่เกลี่ยมีผลบังคับใช้โดยอัตโนมัติมากขึ้น เพื่อลดความยุ่งยากในการนำข้อตกลงเข้าสู่กระบวนการพิจารณาของศาล ควรมีมาตรการส่งเสริมให้คู่กรณีเลือกใช้การไกล่เกลี่ยมากขึ้น โดยเฉพาะในกรณีที่เป็นการไกล่เกลี่ยหลังการยื่นฟ้อง ซึ่งยังต้องเสียค่าธรรมเนียมศาลตามมูลค่าที่ตกลงกันตามมาตรา 45 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง จึงควรพิจารณาการลดค่าธรรมเนียมศาลบางส่วนในกรณีที่สามารถตกลงกันได้ผ่านการไกล่เกลี่ย เพื่อจูงใจให้คู่กรณีเลือกใช้กระบวนการไกล่เกลี่ยมากกว่าการดำเนินคดีจนถึงขั้นพิจารณา พร้อมกันนี้ อาจพิจารณาให้สิทธิประโยชน์ทางภาษีแก่คู่กรณี

ที่สามารถระงับข้อพิพาทได้โดยไม่ต้องรอลงคำพิพากษา เพื่อส่งเสริมให้ภาคธุรกิจและประชาชนทั่วไป ใช้การไกล่เกลี่ยเป็นแนวทางหลักในการระงับข้อพิพาทอย่างแท้จริง นอกจากนี้ การกำหนดกรอบเวลา ในการดำเนินการไกล่เกลี่ยที่ชัดเจนจะช่วยลดความล่าช้า และเพิ่มประสิทธิภาพของกระบวนการไกล่เกลี่ย ให้สามารถระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว ดังนั้น การพัฒนากฎหมายไกล่เกลี่ยให้สอดคล้อง กับมาตรฐานสากลจะช่วยเสริมสร้างระบบยุติธรรมให้สามารถอำนวยความสะดวกแก่คู่กรณีได้ อย่างมีประสิทธิภาพ ลดภาระของศาล และเพิ่มโอกาสให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้ รวดเร็วยิ่งขึ้น การดำเนินการดังกล่าวยังต้องคำนึงถึงบทบาทของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะต้อง ทำหน้าที่กำกับดูแลและสนับสนุนกระบวนการไกล่เกลี่ยให้สามารถดำเนินไปได้อย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ ความสำเร็จของการไกล่เกลี่ยยังขึ้นอยู่กับปัจจัยแวดล้อมอื่น ๆ เช่น การพัฒนาทรัพยากร บุคคลที่มีความเชี่ยวชาญด้านการไกล่เกลี่ย การสร้างองค์ความรู้ที่ช่วยให้กระบวนการเป็นไปตาม มาตรฐาน และการพัฒนาโครงสร้างทางกฎหมายที่เอื้อต่อการนำกระบวนการไกล่เกลี่ยไปปรับใช้ ในระดับที่กว้างขึ้น และอีกประเด็นสำคัญที่ควรนำมาพิจารณา คือ บทบาทของกระบวนการไกล่เกลี่ย ในคดีพาณิชย์ระหว่างประเทศ ซึ่งในระดับสากลได้มีการจัดทำ อนุสัญญาสิงคโปร์ว่าด้วยการไกล่เกลี่ย ค.ศ. 2019 (Singapore Convention on Mediation 2019) เพื่อให้ข้อตกลงที่เกิดจากการไกล่เกลี่ย ในคดีพาณิชย์ระหว่างประเทศสามารถนำไปบังคับใช้ได้ในประเทศภาคี โดยไม่ต้องฟ้องคดีใหม่ จากการ ที่ไทยได้ลงนามแต่ยังมีได้ให้สัตยาบัน ซึ่งส่งผลให้ข้อตกลงที่เกิดจากการไกล่เกลี่ยในคดีพาณิชย์ ข้ามพรมแดนที่มีคู่กรณีอยู่ในไทย ยังไม่สามารถใช้กลไกอนุสัญญาสิงคโปร์ในการบังคับได้โดยตรง การให้สัตยาบันในอนุสัญญานี้จะช่วยส่งเสริมความเชื่อมั่นของนักลงทุนต่างชาติ เพิ่มศักยภาพของไทย ในการเป็นศูนย์กลางการระงับข้อพิพาทในภูมิภาค และพัฒนาระบบไกล่เกลี่ยของไทยให้เชื่อมโยงกับ มาตรฐานสากลได้อย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

- กรุงเทพธุรกิจ. **การระงับข้อพิพาท** [Online]. Available URL: <https://www.bangkokbiznews.com/blogs/columnist/122222>, 2562 (พฤษภาคม, 23).
- ณพชาติ ธรรมศักดิ์. “บทบาทของศาล และปัญหาในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคดีความที่ขึ้นสู่ศาล.” วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2550.
- นรภัทร อิงบุญมีสกุล. “ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางแพ่งในศาลยุติธรรม.” สารนิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต, 2560.
- นลินพรรณ ไส้ขำ. “การเสริมสร้างบทบาทของผู้ตรวจการแผ่นดินในฐานะผู้ไกล่เกลี่ย เพื่อให้สอดคล้องกับข้อหมัดของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร.” ใน **เอกสารประเมินบุคคล**. หน้า 10. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดิน, 27 เมษายน 2564.
- นารินทร์ นิ่มนวล. **การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก่อนฟ้องคดีในศาลปกครอง ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542** [Online]. Available URL: http://www.lawgrad.ru.ac.th/AbstractsFile/6424011298/170772301668361dbd2a3e24d86dfe20b59cea8144_abstract.pdf, 2566 (เมษายน, 16).
- ประพาฬรัตน์ สุขดิษฐ์. “การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีแพ่งของศาลยุติธรรม: ศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายไทย และสิงคโปร์,” ใน **การประชุมวิชาการสาขานิติศาสตร์ระดับชาติ ครั้งที่ 1**. หน้า 334-335. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2561.
- พงษ์ธวัฒน์ บุญพิทักษ์. **การไกล่เกลี่ยก่อนฟ้อง ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 20 ตี** [Online]. Available URL: https://old.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/elaw_parcy/ewt_dl_link.php?nid=2602, 2563 (พฤษภาคม, 27).
- “พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562.” **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม 136 ตอนที่ 67 ก (22 พฤษภาคม 2562): 3-12.
- “พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542.” **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม 139 ตอนที่ 56 ก (30 เมษายน 2562): 247-252.
- “พระราชบัญญัติโอนญาโตตุลาการ พ.ศ. 2545.” **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม 119 ตอนที่ 39 ก (29 เมษายน 2545): 9-19.
- ยุทธพงศ์ ปิ่นอนงค์. **แนวทางการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562** [Online]. Available URL: https://old.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/parliament_parcy/ewt_dl_link.php?nid=86338&filename=house2558, 2565 (พฤษภาคม, 27).

- วนิดา อินทรอำนวย. กฎหมายว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท [Online]. Available URL: https://old.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/elaw_parcy/ewt_dl_link.php?nid=2970,2567 (มกราคม, 1).
- ศาลฎีกา. วิวัฒนาการการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาล [Online]. Available URL: <https://www.supremecourt.or.th/วิวัฒนาการระบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาล>, 2563 (พฤศจิกายน, 17).
- ศาลยุติธรรม. “รายงานสถิติคดี ประจำปี พ.ศ. 2565.” 1 มกราคม 2566.
- สถาบันอนุญาโตตุลาการ. การประนอมข้อพิพาททางธุรกิจ: หมายความว่าอย่างไรกันแน่ และจะ
ช่วยการดำเนินธุรกิจได้อย่างไร [Online]. Available URL: <https://thac.or.th/th/การประนอมข้อพิพาททางธุรกิจ/>, 2564 (กุมภาพันธ์, 10).
- สถาบันอนุญาโตตุลาการ. คำชี้ขาดของอนุญาโตตุลาการและความผูกพันต่อคู่พิพาท [Online]. Available URL: <https://thac.or.th/th/คำชี้ขาดของอนุญาโตตุลาการ/>, 2564 (กุมภาพันธ์, 25).
- สถาบันอนุญาโตตุลาการ. ตอบข้อสงสัย! คดีอาญาไกล่เกลี่ยได้ไหม สามารถเกลี่ยในชั้นศาลได้หรือไม่? [Online]. Available URL: <https://thac.or.th/th/criminal-mediation/>, 2567 (มกราคม, 23).
- สถาบันอนุญาโตตุลาการ. มาเรียนรู้เกี่ยวกับประโยชน์ของการไกล่เกลี่ยก่อนฟ้อง [Online]. Available URL: <https://thac.or.th/th/the-benefits-of-mediation/>, 2566 (พฤษภาคม, 29).
- สถาบันอนุญาโตตุลาการ. รวมข้อมูลการไกล่เกลี่ย ไกล่เกลี่ยก่อนฟ้อง, หลังฟ้อง และขั้นตอนการไกล่เกลี่ย [Online]. Available URL: <https://thac.or.th/th/know-the-mediation-process/>, 2564 (ตุลาคม, 18).
- ส่วนนวัตกรรม สำนักงานศาลยุติธรรม. ขั้นตอนการยื่นคำร้องขอไกล่เกลี่ยก่อนฟ้อง [Online]. Available URL: <https://mediation.coj.go.th/>, 2566 (ธันวาคม, 19).
- สำนักงานกิจการยุติธรรม. การไกล่เกลี่ยคดีอาญา [Online]. Available URL: <https://justicechannel.org/listen/5-minute-podcast-law/ep-10-mediation-criminal?cn-reloaded=1>, 2566 (พฤศจิกายน, 14).
- สำนักงานศาลยุติธรรม. สถิติคดีที่คู่ความเลือกเข้าสู่กระบวนการระงับข้อพิพาทด้วยการไกล่เกลี่ย
ทั้งก่อนฟ้องและหลังฟ้องคดีแพ่ง คดีผู้บริโภค และคดีอาญา ระหว่างเดือนมกราคม -
ธันวาคม 2566 [Online]. Available URL: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=825453092953629&id=100064668374562&set=a.592543646244576,2567> (เมษายน, 29).

- สุทธิธรรม รัตนแสนยานุภาพ. “การไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาทโดยพุทธสันติวิธี.” **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร** 12, 3 (พฤษภาคม-มิถุนายน 2567): 1191.
- สุทธิพงษ์ โอวาสัทธี. **ปัญหาการดำเนินคดีผู้บริโภคกับข้อเท็จจริงที่ไม่เป็นไปตามความมุ่งหมายของกฎหมาย**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2565.
- หอการค้าไทย. **ข้อดีของอนุญาโตตุลาการ** [Online]. Available URL: [https:// www.thaichamber.org view/134/ข้อดีของอนุญาโตฯ-en](https://www.thaichamber.org/view/134/ข้อดีของอนุญาโตฯ-en), 2566 (มีนาคม, 20).
- อัญชลี พูลเต็ม. “แนวคิดและหลักการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก่อนฟ้องคดีต่อศาล.” ใน **เอกสารเผยแพร่วิชาการ**, หน้า 1-3. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 13 ตุลาคม 2564.
- Ahmad, F. **Is Mandatory Mediation the Future?** [Online]. Available URL: [https:// thebarristergroup.co.uk/blog/is-mandatory-mediation-the-future,2024](https://thebarristergroup.co.uk/blog/is-mandatory-mediation-the-future,2024) (September, 26).
- Australian Government. **Family Dispute Resolution** [Online]. Available URL: [https:// www.ag.gov.au/families-and-marriage/families/family-dispute-resolution](https://www.ag.gov.au/families-and-marriage/families/family-dispute-resolution), 2025 (February, 3).
- Australian Mediation Association. **Mediation Explained** [Online]. Available URL: <https://ama.asn.au/australian-mediation/>, 2015 (August, 17).
- Australian Mediation Association. **The ATO perspective: Alternative pathways in resolving tax disputes** [Online]. Available URL: <https://www.ato.gov.au/media-centre/the-ato-perspective-alternative-pathways-in-resolving-tax-disputes>, 2023 (April, 4).
- Chua, E. “Mediation in the Singapore Family Justice Courts: Examining the mandatory mediation model under the judge-led approach.” **Civil Justice Quarterly** 38 (2019): 97–110.
- District Court of New South Wales. **Alternative dispute resolution (ADR)** [Online]. Available URL: <https://districtcourt.nsw.gov.au/district-court/alternative-dispute-resolution--adr-/mediation.html>, 2020 (October, 1).
- District Court of New South Wales. **Alternative dispute resolution (ADR)** [Online]. Available URL: <https://districtcourt.nsw.gov.au/district-court/alternative-dispute-resolution--adr-/mediation.html>, 2020 (October, 1).

- Federal Circuit and Family Court of Australia. **General federal law: Mediation** [Online]. Available URL: <https://www.fcfcga.gov.au/gfl/mediation>, 2021 (August, 31).
- Federal Court of Australia. **Mediation** [Online]. Available URL: <https://www.fedcourt.gov.au/services/ADR/mediation>, 2018 (November, 28).
- Goh, F. and Tangkiriphimarn, A. “Looking Around: Should Thailand Promote Mediation Effectiveness and How?.” **Thai Legal Studies** 3, 2 (2023): 169–194.
- Government of Singapore. **Register a settlement agreement** [Online]. Available URL: <https://www.judiciary.gov.sg/civil/register-settlement-agreement>, 2017 (March, 22).
- Herbert Smith Freehills. **Mandatory mediation commences for Small Claims** [Online]. Available URL: <https://www.herbertsmithfreehills.com/notes/adr/2024-posts/compulsory-meditation-commences-in-county-court-small-claims>, 2024 (May, 29).
- HMRC. **Use alternative dispute resolution to settle a tax dispute** [Online]. Available URL: <https://www.gov.uk/guidance/tax-disputes-alternative-dispute-resolution-adr>, 2024 (January, 24).
- Ministry of Justice. **A guide to civil mediation** [Online]. Available URL: <https://www.gov.uk/guidance/a-guide-to-civil-meditation>, 2021 (July, 20).
- Ministry of Law Singapore. **Incentive and Exemption Schemes** [Online]. Available URL: <https://www.mlaw.gov.sg/law-practice-entities-and-lawyers/incentive-and-exemption-schemes/>, 2018 (January, 9).
- National Family Mediation. **Legal Aid for Mediation** [Online]. Available URL: <https://www.nfm.org.uk/about-family-meditation-services/legal-aid-for-meditation/>, 2020 (November, 11).
- Phillips-Wylds, A. **What is a Mediation Information and Assessment Meeting (MIAM)?** [Online]. Available URL: <https://www.familylawpartners.co.uk/blog/what-is-a-meditation-information-and-assessment-meeting-miam>, 2025 (January, 29).
- Quah, D. “Mediating Tax Disputes in Singapore.” **Singapore Academy of Law Practitioner** 9 (2020): 1-25.
- Singapore Law Watch. **Mediation** [Online]. Available URL: <https://www.singaporelawwatch.sg/About-Singapore-Law/Overview/ch-03-meditation>, 2018 (December, 17).

- Singapore Mediation Centre. **Singapore Mediation Centre (SMC)** [Online]. Available URL: <https://mediation.com.sg/>, 2024 (May, 21).
- Singapore Legal Advice. **Divorce Mediation in Singapore** [Online]. Available URL: <https://singaporelegaladvice.com/law-articles/divorce-mediation-in-singapore>, 2024 (January, 9).
- Supreme Court of Victoria. **What is mediation?** [Online]. Available URL: <https://www.supremecourt.vic.gov.au/going-to-court/mediation>, 2021 (September, 28).
- Sutherland, E. **Is mediation now mandatory in England and Wales?** [Online]. Available URL: <https://www.eversheds-sutherland.com/en/global/insights/is-mediation-now-mandatory-in-england-and-wales>, 2024 (February, 23).
- UN. **United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation (New York, 2018) (the “Singapore Convention on Mediation”)** [Online]. Available URL: https://uncitral.un.org/en/texts/mediation/conventions/international_settlement_agreements, 2018 (December, 20).
- Woodward-Smith, M. **Mediation – advantages and disadvantages** [Online]. Available URL: <https://www.systech-int.com/insights/thoughts/mediation-advantages-and-disadvantages>, 2018 (January, 24).
- Singapore Mediation Act 2017.

